

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ, ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА МЕТОДИКИ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ**

**Розвиток уяви молодших школярів
на уроках дизайну і технологій**

**Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)**

Виконала:
студентка 6 курсу, 610 групи
Боштан Мирослава Михайлівна
Керівник: кандидат педагогічних наук,
асистент **Маковійчук О. В.**

*До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № 4/1 від 16 листопада 2021 р*

Зав. кафедрою _____ проф. Романюк С.З.

ЧЕРНІВЦІ – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ УЯВИ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ НА УРОКАХ ДИЗАЙНУ І ТЕХНОЛОГІЙ	7
1.1. Генеза проблеми розвитку уяви молодших школярів у психолого-педагогічній літературі	7
1.2. Сутнісна характеристика поняття «уява» та специфіка її розвитку у дітей молодшого шкільного віку	15
1.3 Потенціал уроків дизайну і технологій щодо розвитку уяви молодших школярів	25
Висновки до першого розділу	32
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ УЯВИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ДИЗАЙНУ І ТЕХНОЛОГІЙ	33
2.1. Констатувальне дослідження рівнів розвитку уяви учнів молодшого шкільного віку	33
2.2. Методи та прийоми формування творчої уяви молодших школярів на уроках дизайну і технологій	43
2.3. Використання сучасних форм навчання у роботі з розвитку уяви молодших школярів на уроках дизайну і технологій	59
Висновки до другого розділу	68
ВИСНОВКИ	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	72
ДОДАТКИ	79

ВСТУП

Актуальність дослідження. В умовах реформування сучасної системи освіти актуальним постало питання виховання творчої особистості, здатної до самостійного мислення, генерування оригінальних ідей, прийняття сміливих, нестандартних рішень, відповідального ставлення до їх реалізації. особливо важливо. Зокрема, питання виховання творців стосується підростаючого покоління, і від нього значною мірою залежить майбутнє нашої країни.

Стратегічні цілі реформи системи освіти України окреслені в низці нормативних освітніх документів, зокрема в Законі України «Про освіту», «Законі про загальну середню освіту», концепції «Нової української школи», а також в Державному стандарті стандартній початкової школи, розвиток особистості молодого покоління та творча самореалізація забезпечує найсприятливіші умови.

Реалізація цього завдання початкової школи може здійснюватися за умов продуктивного використання в навчальній діяльності психологічних досягнень дітей дошкільного віку, які формують внутрішні ресурси для подальшого особистісного розвитку дітей молодшого шкільного віку. Одним з основних новоутворень дітей дошкільного віку є уява, яка є основною характеристикою творчої особистості, та її діяльності (Л. Божович, Л. Виготський, В. Давидов, О. Дудецький, Є. Ігнат'єв, Е. Ільєнков, В. Клименко, Г. Костюк, В. Кудрявцев, В. Моляко, А. Петровський, В. Рибалка, В. Роменець, С. Рубінштейн).

Сензитивним періодом для розвитку уяви, за визначенням психологів (Л. Виготський, В. Давидов, Д. Ельконін, Г. Костюк, О. Леонт'єв), є дошкільний, та молодший шкільний вік. Тому завдання сучасної початкової школи використовувати даний сприятливий для розвитку уяви період.

Найбільш успішно становлення уяви відбувається в грі, образотворчій діяльності і декоративно-прикладній творчості, а також в тих видах предметно-перетворювальної діяльності, де учні складають, уявляють, поєднують реальне з уявним. Важливо відзначити, що це становлення відбувається не саме по собі, а в процесі цілеспрямованого навчання і виховання. Як показує практика, коли

в освітньому закладі значна увага приділялася предметно-перетворювальній діяльності (сюжетно-рольовим іграм, конструюванню, ліпленню, художній діяльності, та ін.) через завдання, що вимагають від учнів самостійного відтворення і створення нових образів і ситуацій, їх уява виявляється на більш високому рівні розвитку.

Для розвитку творчої уяви молодших школярів найбільш ефективними є уроки навчання дизайну і технологій, на яких учні мають можливість виражати власні емоції, почуття, пізнавати світ, через чіткі та досить повні уявлення про предмети та дії з матеріалами. Також уроки дизайну і технологій розвивають в учнів фантазію, нестандартність мислення, вміння спостерігати та використовувати звичайні предмети по-новому.

Стан дослідження проблеми. Проблеми розвитку творчої особистості досліджували Б. Ананьєва, Ю. Бабанський, П. Блонський, У. Джеймс, А. Кестляр, А. Маслоу, С. Медник, К. Роджерс, В. Романець, Е. Торренс. У працях таких видатних учених, як Л. Виготського, О. Дьяченко, А. Матюшкіна, С. Рубінштейна, Б. Теплова, Л. Шрагіної та ін. висвітлені погляди на розвиток уяви як психологічної основи творчості так і креативності.

Аналіз стану досліджень з даної теми виступає свідченням її актуальності та практичної значущості. Це можна простежити в роботах таких науковців як І. Волощук, В. Клименко, А. Машталір, О. Савченко, Г. Тарасенко, О. Філіпчук та ін., які аналізували основні проблеми розвитку уяви молодших школярів.

На сучасному етапі психологи приділяють увагу вивченню окремих аспектів окресленої проблеми, зокрема формуванню фантазії на ранніх стадіях онтогенезу, психологічних механізмів її функціонування (О. Голюк, І. Грузинська, В. Іванова, В. Кудрявцев, Н. Мацько, Н. Палагіна, Н. Пахальчук, Л. Подоляк, О. Рослякова), розвитку фантазії обдарованих дітей дошкільного та молодшого шкільного віку (І. Карабаєва, М. Коновальчук, Т. Яценко), розвитку фантазії дітей із особливими потребами (К. Речицька, К. Сошина), розвитку фантазії як компонента становлення суб'єктності молодших школярів (І. Тітов), технологій розвитку фантазії у молодших школярів (І. Барташнікова, О.

Барташніков, С. Гін, Л. Макрідіна, Є. Сапогова, Л. Субботіна, О. Тетеріна, Л. Ткач, Л. Шрагіна).

Особлива роль у розвитку уяви молодших школярів належить початковій ланці освіти, оскільки саме в молодшому шкільному віці виявляються і розвиваються здібності дитини, створюються умови для її самовираження в різних видах діяльності. На уроках дизайну і технологій вчителі повинні створювати відповідні умови за допомогою технік ручної обробки матеріалі, щоб учні могли продемонструвати свої творчі здібності та застосовувати їх у конкретних випадках.

Як зазначали відомі вітчизняні вчені Г. Костюк, О. Леонт'єв, В. Моляко, Я. Пономар'єв та ін. Саме предметно-перетворювальна діяльність відіграє провідну роль у розвитку творчої уяви школярів. Тому виникає необхідність провести більш глибоке вивчення практики використання творчих методів навчання в технологічному освітньому процесі початкових класів, теорії творчого розвитку молодших школярів у предметно-перетворювальній діяльності, педагогічного досвіду навчання уроків дизайну і технологій.

Актуальність досліджуваної проблеми зумовили вибір теми магістерської роботи: *«Розвиток уяви молодших школярів на уроках дизайну і технологій»*.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати організаційно-методичне забезпечення розвитку уяви молодших школярів на уроках дизайну і технологій.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати теоретичні засади розвитку уяви молодших школярів в психолого-педагогічній літературі, з'ясувати сутність та специфіку розвитку уяви дітей молодшого шкільного віку.
2. Розкрити потенціал уроків навчання дизайну і технологій щодо розвитку уяви молодших школярів.
3. Дослідити рівень сформованості уяви учнів початкової школи на уроках дизайну і технологій.
4. Обґрунтувати організаційно-методичне забезпечення розвитку уяви

молодших школярів на уроках дизайну і технологій.

Об’єкт дослідження – процес розвитку уяви молодших школярів на уроках дизайну і технологій

Предмет дослідження – організаційно-методичне забезпечення розвитку уяви молодших школярів на уроках дизайну і технологій.

В роботі використовувались наступні **методи дослідження**: *теоретичні* (аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури; порівняння; узагальнення одержаної інформації з метою визначення основних понять та ідей з досліджуваної проблеми); *емпіричні* (педагогічний експеримент, спостереження; анкетування, кількісний і якісний аналіз даних, отриманих в ході констатувального дослідження).

Теоретичне значення дослідження: розкрито теоретичні аспекти проблеми дослідження на основі аналізу літератури, визначено суть та особливості творчої уяви особистості молодшого школяра, розкрито особливості уроку дизайну і технології як ефективної форми розвитку творчої уяви учнів початкових класів, досліджено рівень сформованості уяви молодших школярів на уроках дизайну і технологій, теоретично обґрунтовано організаційно-методичне забезпечення розвитку творчої уяви учнів початкових класів на уроках дизайну і технологій

Практичне значення дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні організаційно-методичного забезпечення для підвищення рівня розвитку творчої уяви молодших школярів. Результати дослідження можуть бути використані вчителями та батьками молодших школярів на уроках дизайну і технологій, або в позакласних факультативах.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, параграфів до розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ УЯВИ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ НА УРОКАХ ДИЗАЙНУ І ТЕХНОЛОГІЙ

1.1. Генеза проблеми розвитку уяви молодших школярів у психолого-педагогічній літературі

Уява – особлива форма психіки, яка може бути властива лише людині. Вона пов'язана з людською здатністю змінювати світ, перетворювати дійсність і творити нове.

З самого початку нашого дослідження хочеться звернути увагу на співвідношення понять «уява» і «фантазія». У філософській та психолого-педагогічній науковій літературі немає єдиного погляду на поняття «уява», її досить часто ототожнюють, використовуючи як синоніми, і так само часто вдаються до їх розмежування.

У філософському контексті розгляду проблеми уяви існують певні концептуальні підходи в залежності від того, що береться за основу уяви: образ, здатність або творчість (табл. 1.1.)

Таблиця 1.1.

Концептуальні підходи до дослідження уяви

Концептуальні підходи	Автори
Уява є всього лише функцією, що забезпечує певним чином буття, а творчість всього лише вузькоспеціалізованою функцією	Г. Гегель, Т.Рібо, Ланге, Сартр, Твардовський.
Уява – здатність, коли образ виявляється всього лише продуктом, що впливає з цієї здатності, а творчість всього лише спеціалізована продуктивна уява	Лейбніц, Кант, Фіхте, Хайдеггер, Коллінгвуд, С. Катречко.
Якщо за основу брати творчість, тоді образ, і уява виявляються лише перетвореними формами всеєдиної творчої діяльності	Іванов, Білій, Вишеславцев, Голосов, Лосєв

Зокрема, в одному зі словників із психології зазначається, що фантазія – це «синонім уяви; продукт уяви; фантазія видозмінює дійсність, відображену в

свідомості, для неї характерна транспозиція (перестановка) елементів реальності» [72, с. 425].

Уява ж, у свою чергу визначається, як синонім фантазії. Уява – «це психічний процес, що знаходить свій вияв: у побудові образів засобів і кінцевого результату предметної діяльності суб'єкта; у побудові програми поведінки, коли проблемна ситуація невизначена; у продукуванні образів, які не програмують, а замінюють діяльність; у створенні образів, що відповідають опису об'єкта» [72, с. 64].

Ще в одному психологічному словнику вказано, що уява «це – процес створення нових образів на основі минулих сприйнять; уява має об'єктивну реальність і бере участь у регулюванні практичної діяльності людини» [21, с. 70]. Тут же знаходимо визначення творчої уяви – це «самостійне створення образів, що потребують відбору матеріалів, необхідних для побудови образу у відповідності з власним задумом» [56, с. 71]. Фантазія ж, у свою ж чергу – «найбільш виражений прояв творчої уяви, якій вона завжди характерна, але при домінуванні створює не просто нові, а здавалося б, неправдоподібні, парадоксальні образи та поняття» [28, с. 465].

Відомий логік М. Кондаков у логічному словнику-довіднику вказує на те, що уява – «це заснована на використанні та перетворенні наявного досвіду психічна діяльність людини, результатом якої є створення нових образів, уявлень, з якими в цілому у житті людина ніколи не зустрічалась» [34, с. 636]. Особливим видом уяви є фантазія, без якої важе собі уявити найелементарніші логічні операції. Науковець далі пояснює, що фантазія – «це творча уява, яка поєднує безпосередні сприйняття й уявлення з діяльністю розуму, результатом якого є уявлення і мисленнєві образи, які відрізняються особливою яскравістю й незвичністю» [34, с. 636].

У філософському словнику І. Фролова знаходимо такі визначення, що уява – «це здатність створювати нові чуттєві або мисленнєві образи у людській свідомості на основі перетворення отриманих від дійсності вражень» [72, с. 73],

У психології уяву прийнято розглядати як перетворення існуючих

образів, тісно пов'язане з мисленням і активно включене в різні етапи пізнання.

У багатьох психологічних дослідженнях, зокрема Л.В. Попової, А.Я. Пономарьова, Дж. Рензулли, Д.Б. Богоявленської, Дж. Фелдхьюзен, Е.Л. Яковлевої, та ін. виявлено складність і багатовимірність явища уяви, що включає в себе як інтелектуальні, так і неінтелектуальні фактори: мотиваційно-особистісні та соціальні

У психолого-педагогічній літературі специфіка творчої уяви визначається, перш за все, її приналежністю до наскрізних психічних процесів і зверненістю до малоімовірного або неймовірного майбутнього (Л.М.Веккер); універсальним характером образу, представляє собою триєдність пізнавального, афективного і моторного (вольового) компонентів, подібно до «колективних уявлень», описаних Л.Леві-Брюлем. Ця специфіка розкривається також через поняття «образу світу», введеного в психологію А. П.Леонтьєвим, в якому слово «образ» відноситься не до індивідуально конкретного зображення об'єкта, а до узагальненого [12]. Про такі образи каже Р.Арнхейм, досліджуючи процес формування поетичного образу.

Образ творчої уяви – це узагальнений образ майбутнього досвіду, що є емоційно закріпленим способом уявлення реальності, який дозволяє суб'єкту орієнтуватися і діяти в ній.

У пізнавальному процесі теоретичне мислення і продуктивна уява виконують єдину функцію. Вони дозволяють людині досягати універсальні принципи розвитку речей і подій, перетворювати і осмислювати відповідно до них світ як ціле. Різниця лише в тому, що в мисленні ці принципи схоплюються в формі абстрактних понять, а в уяві – у формі особливих образів, змістом яких виступає суперечлива єдність загального і одиничного, необхідного і випадкового.

Проблема визначення уяви і специфіки його виявлення в даний час є однією з найбільш складних проблем в сучасній педагогіці та психології.

Згідно з даними, що наводяться А. Дудецьким, існує більше 40 різних визначень уяви, але до сих пір дане питання залишається дискусійним.

Так Л. Виготський зазначає, що «все рішуче, що оточує нас і що зроблено рукою людини, весь світ культури, на відміну від світу природи - все це є продуктом людської уяви і творчості, заснованих на цій уяві» [63]. Ця думка і зараз не втратила свого значення і зберігає свій пізнавальний потенціал. особливо цінною є думка Л. Виготського, що творчість не є долею обраних.

«Уява, – вважає С. Рубінштейн, – пов'язана з нашою здатністю, і необхідністю творити нове». Уява – це перетворення даного, здійснюване в образній формі.

«Основна ознака процесу уяви, – зазначає Є. Ігнат'єв, – у тій чи іншій конкретній практичній діяльності, полягає в перетворенні та переробці даних сприйняття іншого матеріалу, минулого досвіду, в результаті чого виходять нові враження»

Таким чином, уява – універсальна людська здатність до побудови нових цілісних образів дійсності шляхом переробки змісту сформованого практичного, чуттєвого, інтелектуального та емоційно-сміслового досвіду. Уява – це спосіб оволодіння людиною сферою можливого майбутнього, що надає її діяльності цілепокладаючий і проектний характер.

Будучи психологічною основою творчості, уява забезпечує як історичне створення форм культури, так і освоєння їх у онтогенез. У психології існує традиція розглядати уяву, в якості окремого психічного процесу поряд зі сприйняттям, пам'яттю, увагою та ін. проте, багатьма дослідниками визнано існуючу відмінність уяви від інших видів психічних процесів, відзначена багатофункціональність її природи і участь у різних аспектах діяльності суб'єкта.

Можна сказати, що уява працює над створенням нових образів і перетворенням минулого досвіду, в процесі єднання чуттєвого і раціонального аспектів. Збір первісної інформації про об'єкт розпочинається з відчуттів. Відчуття –це первинні образи певних властивостей дійсності, які прямо або побічно включаються в формування всіх уявних образів. Відчуття беруть участь у формуванні образів уяви завдяки тому, що вони сприяють

накопиченню даних про об'єкт, тобто забезпечують суб'єкта матеріалом, перетворення якого і утворює зміст уявних образів.

Як відзначають науковці, уява – це базова складова творчого процесу. Розвиток уяви має відбуватися на усвідомленій, науковій основі.

Деякі сучасні дослідники (М. Каган, Н. Киященко, А. Мелік-Пашаєв, Е. Мельникова, О. Ощепкова та ін.) тлумачать те, що структуру художньо-творчих здібностей складають всі основні психічні механізми: мислення, емоції, уява. Самостійне місце і певне функціональне навантаження в цій структурі має і комунікативна діяльність: в основі якої лежить не тільки потреба самовираження, а й потреба комунікації, передачі іншим людям власних душевних та емоційних переживань. Тому спілкування слугує самостійним компонентом в структурі художньо-творчих здібностей [30].

Сучасний вітчизняний філософ Е. В. Ільєнков писав: «Сама по собі взята фантазія, або сила уяви, належить до числа не тільки дорогоцінних, але і загальних, універсальних здібностей, що відрізняють людину від тварини. Без неї не можна зробити ні кроку не тільки в мистецтві... Без сили уяви неможливо було б навіть перейти вулицю крізь потік машин. Людство, позбавлене фантазії, ніколи не запустило б в космос ракети» [30, с. 24].

Уява в психології розуміється, як здатність людини створювати нові цікаві образи шляхом перетворення попереднього досвіду. Уява – дуже важливий психологічний процес, властивий тільки людині [49].

За допомогою уяви людина може змінювати навколишній світ і самого себе, здійснювати наукові відкриття і створювати твори мистецтва. Все – від перших казок, які ми чуємо в дитинстві, і до найбільших відкриттів – першочергово підпорядковується силі уяви людини. Іншими словами, саме уява багато в чому забезпечує прогрес людства, розвиток і діяльність кожної людини. Адже перш ніж щось створити, що-небудь зробити, прийняти важливе для себе рішення, людина завжди спочатку представляє це в своїй уяві. Саме завдяки тому, що до того го, як людина почне щось робити, вога здатний в уяві

побачити кінцевий результат, уявити майбутнє, вона може підготуватися до нього, в якомусь сенсі навіть оволодіти ним.

Уява впливає на повсякденну поведінку людини, її настрої, поведінку і навіть на її відчуття. Наприклад, якщо ми яскраво, образно уявляємо собі яку-небудь, значущу для нас подію, то наші переживання близькі до тих, які ми будемо відчувати, коли ця подія вже відбудеться. Л. Виготський назвав це «законом емоційної реальності уяви». Будь-яка побудова фантазії, – писав він, – зворотно впливає на наші почуття, і якщо ця послідовність сама по собі не відповідає дійсності, то всі відчуття, які ми переживаємо є дійсними, реальними, захоплюючими людину» [14, с.14].

Ключевський В. вважав, що « уява, вона на те і уява, щоб заповнювати дійсність» [16, с.113].

Карл Маркс – німецький філософ, писав, що уява – це великий дар, який так багато сприяв розвитку людства [19, с.121].

С. Головін у своєму словнику практичного психолога дає наступне визначення уяви: «уява – здатність людини до побудови нових образів шляхом переробки психічних складових, здобутих у минулому досвіді; процес психічний створення образу предмета або ситуації шляхом перебудови наявних уявлень» [13, с.18].

Розглянемо визначення, яке представлено в енциклопедії «Культурологія. XXI століття» У даній енциклопедії стверджують, що «уява – це здатність мисленнєвого уявлення об'єктів, дій, ситуацій, не даних в актуальному сприйнятті» [35, С.447].

А. Леонт'єв визначає уяву – «як пізнавальний процес, що має в своїй основі аналітико-синтетичну діяльність людського мозку. Аналіз допомагає виділити окремі частини і ознаки предметів або явища, синтез – об'єднати в нові комбінації, що до цього часу не зустрічались» [22, с.18]. В результаті створюється образ або система образів, в яких реальна дійсність відбивається людиною в новому, перетвореному, зміненому вигляді і змісті.

А. Петровський вважає уяву як психічний процес, що відображає дійсність в специфічній формі, наприклад, у вигляді образів, ідей і уявлень, тобто як об'єктивно щось нове або суб'єктивно.

Даний процес використовує образи пам'яті, сприйняття і набуті знання. Під об'єктивно новим розуміється те, що цей результат уяви створюється спочатку суспільством. Суб'єктивно нове визначається новизною тільки для самого творця, тому що в суспільстві суб'єктивно нове вже існує і має відповідну популярність [24,с.84].

Процес перетворення уявлень – визначає уяву А. Маклаков [21, с.284].

В Енциклопедичному словнику Ф. Брокгауза і І. Ефрона уява розуміється всяке сприйняте враження, що залишає вагомий слід. Цей слід може відновлюватися і використовуватись як спогад. Все що є в спогадах приймається за образ. Даний термін в психології використовується для слухових, зорових та інших вражень, наприклад, образ мелодій, образ відомого відчутного враження. Копією враження є образ [35, с.869].

Р. С. Немов вважає здатність представити неіснуючий або вигаданий об'єкт, яким можна подумки управляти і утримувати в свідомості вважається уявою [8, с.13]. Критичність уяви визначається по тому, в якій мірі створені людиною фантастичні образи наближені до реальності. Критичним є таке уявлення, фантастичні образи якого наближені до наукового передбачення. Некритичною вважається уява людини, яка здатна створювати тільки нездійсненні вигадки.

Л. Григорович і Т. Марцинковська визначають те, що уява – це процес відображення дійсності за межами існуючих зв'язків і відносини. Перетворюючи образи і уявлення, уява спрямована на створення продуктів, що не мають аналога в реальній дійсності і замінюють її [13, с.209].

С. Р. Немов підкреслює те, що «уява є основою наочно-образного мислення, що дозволяє людині орієнтуватися в ситуації і вирішувати завдання без застосування безпосереднього практичних дій. Вона значно допомагає

людині в тих випадках життя, коли практичні дії або неможливі, або утруднені, або просто недоцільні» [28, С.69].

Таким чином, проаналізувавши літературу, було визначено поняття уяви, виявлені види, функції і специфіка уяви. Орієнтуючись на точки зору С. Головіна, А. Леонтєва і В. Козубовського ми визначили, що уява – це психічний процес, який полягає в створенні нових уявлень, думок і образів на основі минулого сприйняття, набутого досвіду, наявних знань.

1.2. Сутнісна характеристика поняття «уява» та специфіка її розвитку у дітей молодшого шкільного віку

Уява – це психічний процес створення образів, предметів, ситуацій, обставин, шляхом переведення наявних у людини знань в нові. Уява тісно пов'язана з пам'яттю, сприйняттям, мисленням.

Виділяють два основних види уяви: пасивну і активну [14, с. 175]

Пасивна, в свою чергу, ділиться на довільну (мрійливість, мрії, задумливість) і мимовільну (фантазії).

Активна уява включає в себе репродуктивну (відтворюючу) і продуктивну (творчу).

Якщо нові образи створюються за описами, планами, схемами, кресленнями і т.п., то таку уяву називають репродуктивною (відтворюючою).

Якщо нові образи створюються самостійно, таку уяву називають продуктивною (творчою).

Початок розвитку дитячої уяви пов'язується із закінченням періоду раннього дитинства, коли дитина вперше демонструє здатність заміщати одні предмети іншими і використовувати одні предмети в ролі інших (символічна функція) [48]. Подальший розвиток уява напів часе в іграх і в різній діяльності, де символічні заміни здійснюються досить часто за допомогою різноманітних засобів і прийомів.

Види уяви розрізняються по тому, наскільки навмисним, усвідомленим є створення людиною нових образів. За цим критерієм розрізняють:

1. Довільну (активну), уява – процес навмисної побудови образів відповідно до свідомого задуму, поставленої мети, наміром, умислом. Саме цей вид уяви необхідно спеціально розвивати.

2. Мимовільна (пасивна), уява – це вільне, некероване виникнення образів. Нові образи створюються, як правило, під впливом мало усвідомлених або неусвідомлених потреб [23].

Мимовільна уява діє тоді, коли людина фантазує або мріє без певної мети, іпровізує або вигадує, спить або дрімає. Продукти мимовільної уяви – це сновидіння, вільні фантазії, мрії, страхи, вигадки, галюцинації, ідеї.

Довільна (активна) уява, в свою чергу, поділяється на відтворюючу і творчу. Підставою для такого поділу є оригінальність, унікальність створюваних образів [53, с.145].

Залежно від самостійності та оригінальності образів розрізняють: відтворюючу уяву (створення образу предмета за його описом) і творча уява (створення нових образів, що вимагають відбору матеріалів, відповідно до задуму) уяву.

Відтворююча (репродуктивна), уява – це побудова образу предмета, явища відповідно до його словесного опису або за схемою, таблицею, планом, картиною. Образи, які виникають за допомогою відтворюючої уяви, вже існують, вони вже втілені в визначених навколишніх предметах культури.

Відтворююча уява – це процес рефлексорного перетворення сприйманої усного або писемного мовлення (слів) в зорові образи, з просторовою організацією образів в уяві. Головним чином відтворююча уява – це процес, в ході якого відбувається реконструкція колишніх сприйнятів в нові образи.

Цей вид уяви широко використовується в різних видах діяльності людини, в тому числі і в навчанні. Провідну роль в ньому відіграють образи пам'яті. Відтворююча уява грає важливу роль в процесі комунікації та засвоєнні соціального досвіду. Ступінь відповідності виниклих образів дійсності буде залежати від точності і образності опису, а також від яскравості і багатства відтворюючої уяви слухача.

Більш складні види відтворювання уяви, такі як уява креслень, географічних карт, нотних записів, сприйняття літературних творів, вимагають спеціальної підготовки, знань і навичок.

Незважаючи на те, що продуктами відтворюючої уяви є абсолютно нові, раніше не сприйманні людиною образи, цей вид уяви заснований також на колишньому досвіді. К. Д. Ушинський розглядав уяву «...як нову комбінацію

колишніх вражень і минулого досвіду, вважаючи, що відтворює уяву є продуктом впливу на мозок людини матеріального світу» [76].

О. Нікіфоровою відзначено, що відтворююча уява у різних людей розвинена не в однаковій мірі, на це впливає відмінність в навчанні, життєвому досвіді, індивідуальних особливостях учнів.

Творча уява – самостійне створення нових образів.

Творча уява – це такий вид уяви, в ході якого людина самостійно створює нові образи та ідеї, що представляють цінність для інших людей або для суспільства в цілому і які втілюються в конкретні оригінальні продукти діяльності.

Творча уява – це створення нових образів без опори на готовий опис або умовне зображення. Творча уява полягає в самостійному створенні нових образів. Майже вся людська культура є результатом творчої уяви людини. У творчому комбінуванні образів зникає провідна роль пам'яті, на її місце приходить емоційно забарвлене мислення.

Творча уява є необхідним компонентом і основою всіх видів творчої діяльності людини. В залежності від предмета, на який спрямована уява, розрізняють *наукову, художню, технологічну уяву*.

У структурі творчої уяви розрізняють два типи інтелектуальних операцій.

Перший тип – операції, за допомогою яких формуються ідеальні образи.

Другий тип – операції, на основі яких переробляється готова продукція.

Можна виділити наступні етапи творчої уяви у дітей: підготовчий (спонукання до створення задуму, пошук та аналіз необхідної інформації); виношування задуму (створення ескізу, замальовки, підбір матеріалів для предметно-перетворювальної діяльності); реалізація задуму (створення конкретного виробу, завершення роботи); представлення результату (виставка робіт). Останній етап має особливе значення для учнів.

Л. Виготський зазначав, що процес творчої уяви включає в себе три основні етапи: *накопичення матеріалу, переробку накопиченого матеріалу і*

комбінацію окремих образів, приведення їх в систему, загальну картину.

Отже, творча уява відрізняється від відтворюючої тим, що передбачає самостійне створення нових образів, які реалізуються у цінні і оригінальні продукти діяльності. Саме цей вид уяви є предметом нашого вивчення і подальшого розвитку його в учнів початкових класів на уроках дизайну і технологій.

Цінність людської особистості залежить від того, які види уяви переважають в її структурі. Переважання творчої уяви, над пасивною, свідчить про високий рівень розвитку особистості.

Мрія – особливий вид уяви. Мрія завжди спрямована на майбутнє, на перспективи життя і діяльності конкретної людини [18.с.35].

Мрія дозволяє намічати майбутнє і організовувати свою поведінку для його здійснення. Мрія завжди є поштовхом до діяльності. Погоджуємось з висловлюванням К. Паустовського про те, що суттю людини є та мрія, яка живе у кожного в серці

Ще один вид творчої уяви – фантазія або мрійливість. До образів фантазії відносять казково-фантастичні і науково-фантастичні образи, об'єкти і явища, яких в природі немає. І казки, і наукова фантастика – результат творчої уяви, але автори не бачать шляхів досягнення того, що їм малює уява. Різких меж між фантастичними і реальними рішеннями теж немає.

Наприклад, те, що вважалося за часів Жюль Верна фантазією, нині – буденна реальність. Кожен предмет, яким би буденним і далеким він не здавався, в тій чи іншій мірі результат уяви. Залежно від характеру образів, якими оперує уява, розрізняють конкретну і абстрактну уяву.

При читанні художньої та навчальної літератури, при вивченні географічних, історичних, біографічних та інших описів постійно виявляється необхідним відтворювати за допомогою фантазії те, про що йдеться в цих книгах, картах, оповіданнях, журналах, статтях. Будь-який глядач, читач або слухач повинен володіти досить розвиненою відтворюючою уявою, щоб

побачити і відчувати те, що хотів передати і висловити художник, письменник, оповідач [25].

Таким чином уява – психологічна основа творчості, універсальна здатність людини до побудови нових образів шляхом перетворення практичного, чуттєвого, інтелектуального, емоційно-сміслового досвіду [5. с.90].

Рівень розвитку творчої уяви зазвичай визначають в ході спеціально проведених досліджень. Такі дослідження досить детально описані в публікаціях Е. Торренса, Дж. Гілфорда, Н. Роджерса, С.Медник та ін.

. Для нашого дослідження найбільш актуальні фактори креативності, виділені Е. Торренсом, які психологи адаптували для перевірки рівня творчої уяви учнів початкових класів. Дамо коротку характеристику виділеним факторам:

- швидкість (легкість, продуктивність) – цей фактор характеризує швидкість творчого мислення і визначається загальним числом відповідей, здатність до швидкого перемикавання, розкриває здатність людини створювати велику кількість осмислених ідей (малюнків, схем, креслень);
- оригінальність – фактор характеризує оригінальність, своєрідність творчого мислення, незвичність підходу до вирішення проблеми;
- розробленість – здатність детально розробляти нові ідеї;
- абстрактності назв – характеризує розуміння суті проблеми, того, що дійсно істотно. У тексті про це можна судити за рівнем абстрактності назв до виконаних малюнків. Процес називання визначає здатність до трансформації образної інформації в словесну форму.
- опір замикаючому відображає здатність не слідувати стереотипам і тривалий час «залишатися відкритими» для різноманітної інформації, що надходить з різних джерел при вирішенні проблеми.

Рівень розвитку творчої уяви зазвичай визначають в ході спеціально проведених досліджень. Такі дослідження досить детально описані в публікаціях Е. Торренса, Дж. Гілфорда, Н. Роджерса, С.Медник та ін. [7, 66, 70].

Для нашого дослідження найбільш актуальні фактори креативності, виділені Е. Торренсом, які психологи адаптували для перевірки рівня творчої уяви учнів початкових класів. Дамо коротку характеристику виділеним факторам:

- швидкість (легкість, продуктивність) – цей фактор характеризує швидкість творчого мислення і визначається загальним числом відповідей, здатність до швидкого перемикавання, розкриває здатність людини створювати велику кількість осмислених ідей (малюнків, схем, креслень);
- оригінальність – фактор характеризує оригінальність, своєрідність творчого мислення, незвичність підходу до вирішення проблеми;
- розробленість – здатність детально розробляти нові ідеї;
- абстрактності назв – характеризує розуміння суті проблеми, того, що дійсно істотно. У тексті про це можна судити за рівнем абстрактності назв до виконаних малюнків. Процес називання визначає здатність до трансформації образної інформації в словесну форму.
- опір замикання відображає здатність не слідувати стереотипам і тривалий час «залишатися відкритими» для різноманітної інформації, що надходить з різних джерел при вирішенні проблеми.

В ході роботи вчитель може зробити висновок про переважання в класі того чи іншого рівня творчої уяви. Як правило, навіть в 4 класах можна виділити три рівні розвитку уяви:

- початковий – при якому діти відображають предмети і явища, існуючі в навколишньому їх середовищі;
- відтворюючий – при якому діти відображають предмети і явища, піддані впливу людини;
- заснований на образному сприйнятті, який максимально відображає особисте, суб'єктивне ставлення до створюваного об'єкту

У визначенні поняття уява ми в нашому дослідженні будемо опиратися на визначення Л. С. Виготського – «уява – це творча діяльність людини, результатом якої є не відтворення колишніх в його досвіді вражень або дій, а

створення нових образів або дій шляхом комбінації, творчої переробки елементів попереднього досвіду» [14, с.15].

На думку Д. Гілфорда з уявою пов'язана така властивість психіки, як образна адаптаційна гнучкість, тобто здатність змінювати, форму об'єкта з метою отримання нової структури [28. с.70]. Ця здатність до перетворень здійснюється на основі різних прийомів і способів уяви:

- *аглоцинація* (парадоксальне поєднання) – з'єднання, елементів різних образів і явищ. Наприклад фантастичні, міфологічні, казкові образи кентавр, русалка, птах-Фенікс;
- *символізація* – процес «перетворення думки в образи». Символізація – термін ключовий для осягнення художньої творчості. Мистецтво символічне. Воно розповідає про свої таємниці з допомогою символів;
- *гіперболізація* – парадоксальне посилення, збільшення або зменшення предмета або окремих його частин. А також зміна кількості частин предмета або їх зміщення. Наприклад багаторукі боги, семиглавий Змій-Горинич;
- *акцентування* – загострення, підкреслення будь-яких ознак предмета. Результатом цього прийому можуть бути як мінімальні зміни змісту образу, так і повна його трансформація;
- *інверсія* – перевтілення в протилежність (наприклад, Царівна-жаба);
- *комбінування образів* (накладення). В результаті з'єднання кілька віддалених образів постають як єдине ціле;
- *схематизація* – виділення основних рис подібності з окремих явищ. Наприклад, створення художником орнаменту, елементи якого взяті з рослинного світу.

У Л. Виготського детально описується психологічний механізм творчої уяви, який включає в себе виділення окремих елементів предмета, їх зміна, з'єднання елементів в нові цілісні образи, систематизацію цих образів і їх «кристалізацію» в предметному втілення [50].

Л. Виготський, праці якого започаткували шкільну психологію, сформулював закони розвитку творчої уяви, яка знаходиться в прямій залежності від багатства і різноманітності колишнього особистого досвіду людини [29]. Уява будується з реальних елементів, багатий досвід сприяє багатій уяві.

Це основний закон уяви, виразниками якого були В. Вундт і Т. Рибо, які говорили, що уява здатна створювати численні нові комбінації з колишніх елементів. Ось чому у дитини уява «бідніша», ніж у дорослої людини, це пояснюється браком досвіду.

У цьому сенсі уява набуває важливої функції, вона стає засобом розширення досвіду людини, тому що вона може уявити те, чого вона не бачила. Виходить двояка і взаємна залежність уяви і досвіду. Якщо в першому випадку уява опирається на досвід, то в другому – сам досвід спирається на уяву.

Зміст уявних предметів або явищ залежить від наших почуттів в момент фантазування. І навпаки, предмет фантазії впливає на наші почуття [42]. Згідно З. Фрейду ці принципи регулюють психічну діяльність дитини: принцип задоволення і принцип реальності. Дитина прагне на початку отримати задоволення, позитивну емоцію, а потім починає діяти [59]. Тож потрібно стимулювати емоцію, передаючи учневі якесь уявлення. І досвід, і емоції виявляються в рівній мірі необхідними для акту творчості

Художній уяві притаманні такі характеристики:

- ефект новизни, неповторності образів;
- яскравість образів;
- емоційність процесу уяви і його результату;
- зв'язок з матеріалом мистецтва, з системою художньої мови;
- натхненність.

Таким чином, в механізмі уяви можна виділити наступні етап:

- свідома робота – (підготовка) – особливий діяльний стан, який являє собою передумову для інтуїтивного створення нової думки;

- несвідома робота – (дозрівання) – несвідома робота над проблемою, інкубація направляючої ідеї;
- перехід несвідомого в свідоме (натхнення) в результаті несвідомої роботи в сферу свідомості надходить ідея винахідника;
- свідомо робота – розвиток ідеї, її остаточне оформлення і перевірка [65].

Характеристикою стадій творчого процесу займалися також Я. Пономарьов та П. Енгельмейер [30]. Згідно з їх думкою, процеси роботи винахідника слід поділяти на акти: бажання, знання і вміння. Походження задуму починається з інтуїтивного проблиску ідеї і закінчується усвідомленням її самим винахідником.

П. Енгельмейер пише: що на перших етапах від винаходу є тільки одна ідея – схема (1 акт), самого винаходу ще немає, потім разом зі схемою (2 акт) винахід дається як уявлення, а 3 акт дає йому реальне існування. Перший акт дає задум, другий – план, третій – дію, вчинок. Нами розуміється, що в 1 акті винахід передбачається (гіпотеза), у 2 акті – доводиться (подання), в 3 акті – здійснюється.

З усього вищесказаного ми можемо зробити висновок про те, що уява відіграє велику роль в життєдіяльності людини. Вона виконує ряд специфічних функцій:

- представляти дійсність в образах і мати можливість користуватися ними, вирішуючи завдання;
- регулювання емоційних станів. За допомогою своєї уяви людина здатна хоча б частково задовольняти багато потреб, знімати напруженість;
- довільна регуляція пізнавальних процесів і станів людини, зокрема уваги, пам'яті, мови, емоцій;
- формування внутрішнього плану дій – здатності виконувати їх разом, маніпулюючи образами;
- планування та програмування діяльності, складання таких програм, оцінка їх правильності, процесу реалізації [20. с.86].

Таким чином, розглянувши уяву і його роль в психічній діяльності учнів, слід зазначити, що вони не народжуються з розвинутою уявою. Розвиток уяви здійснюється в ході онтогенезу і вимагає накопичення відомого запасу уявлень, які в подальшому можуть служити матеріалом для створення образів уяви. Уява розвивається в тісному зв'язку з розвитком всієї особистості, в процесі навчання і виховання, а також в єдності з мисленням, пам'яттю, волею і почуттями.

Молодший шкільний вік є сензитивним періодом для розвитку уяви. У дітей молодшого шкільного віку уява має свої особливості. На думку Л. Берцфаї, продуктивна уява повинна володіти наступними рисами:

- за допомогою уяви учень повинен бути здатний до відтворення принципів будови і розвитку речей;
- володіти вмінням бачити ціле з окремих частин, тобто, здатністю створення цілісного образу будь-якого предмета;
- для продуктивної уяви дитини характерна «надситуативність», тобто тенденція до постійного виходу за рамки даних умов, до постановки нових цілей (що є основою майбутнього вміння і бажання вчитися, виконувати різну діяльність, тобто основою навчальної мотивації);
- уявне експериментування з об'єктом і здатність до включенню предмета в нові контексти, а отже, здатність до знаходження способу або принципу дії.

Розвиток творчої уяви визначається двома факторами:

- суб'єктивним (розвиток анатомо-фізіологічних особливостей),
- об'єктивним (вплив явищ навколишнього життя).

Дослідники розвитку дитячої уяви відзначають, що воно здійснюється у взаємодії образного і конструктивного мислення. Таким чином, для розвитку у дітей образного мислення необхідне накопичення образів і узагальнення життєвих вражень. Накопичення образів здійснюється на основі розвитку уяви і пам'яті. А розвиток конструктивного мислення відбувається за рахунок практичної діяльності, в процесі втілення образу в проєктований об'єкт творчості. Отже, необхідно звернути увагу дітей на навколишнє предметне

середовище, явища природи, барвисті кольори дійсності, а потім побачене реалізовувати у продукти творчості (вироби декоративно прикладного мистецтва, іграшки, сувеніри, малюнки тощо), можна, таким чином, ефективно впливати на розвиток творчості дітей і, з часом, на розвиток творчої уяви.

Таким чином, уява формується в процесі розвитку діяльності молодшого школяра і під впливом умов життя, навчання і виховання, проходячи становлення від мимовільної, пасивної, відтворюючої до довільної, творчому. Характерною особливістю творчої активності в цьому віці є і відсутність у дітей яскраво вираженого прагнення до досягнення високих показників в роботі. Це пов'язано з тим, що продукт діяльності для молодшого школяра носить часто лише суб'єктивну новизну, активність в цьому віці проявляється частіше епізодично. Ці особливості уяви дітей необхідно враховувати. Треба знати не тільки як дитина сприймає матеріал, але і як цей матеріал переломлюється в його уяві.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що уява є одним з найважливіших психічних процесів і від рівня його розвитку, особливо у дітей молодшого шкільного віку, багато в чому залежить успішність подальшої адаптації та самореалізації дитини.

1.3. Потенціал уроків дизайну і технологій щодо розвитку уяви молодших школярі

Навчання технологій відкриває великі можливості впливу на всебічний розвиток особистості учня. Розвиток особистості дитини відбувається у різних видах технологічної діяльності. Свідома діяльність людини – результат зовнішніх умов, опосередкованих внутрішніми умовами, якими і є особистість.

Таке розуміння діяльності ввів С. Рубінштейн, який підкреслював, що не досить визнавати розвиток людини в діяльності, треба враховувати і її зворотний вплив на суб'єкта, що становлення особистості можливе лише в процесі змістовної, суб'єктивно і об'єктивно значущої діяльності. Відповідно

можна вважати, що розвиток особистості учня під час вивчення технологій полягає в якісних змінах її діяльності. Ці зміни можуть бути пов'язані з ускладненням цілей, завдань, предметних дій, операційної і мотиваційної сторін діяльності, а також за рахунок зміни самої позиції учня, яка, нагромаджуючи досвід, стає активнішою і самостійнішою. Щоб ці зміни здійснювалися у потрібному напрямі, процесом розвитку необхідно керувати. Тому завдання вчителя, для ефективного використання розвиваючого потенціалу навчання технологій, полягає у залученні учнів до творчої діяльності. Дуже важливо, щоб при цьому забезпечувалась активна позиція учня, стимулювалися його творчість, потреба в засвоєнні не лише нових знань і способів дій, а й залученні до національної культури, моральних норм.

Найважливішою особливістю уроків дизайну і технології в початковій школі є те, що вони базуються на унікальній психологічній і дидактичній діяльності – предметно-перетворювальній, яка в молодшому шкільному віці є необхідною складовою цілісного процесу духовного, морального та інтелектуального розвитку, насамперед абстрактного, конструктивного мислення і творчої уяви.

Кожен з її етапів створює умови для залучення учнів до хоча б одного з видів дослідницької, творчої, аналітичної технологічної діяльності. При педагогічно правильній її організації реалізуються комплексно всі напрями виховання особистості учня в тісній єдності, створюються передумови для всебічного розвитку особистості учня.

Інтегрований курс «Дизайн і технологій» в молодших класах реалізує завдання технологічної освітньої галузі та знайомить молодших школярів з технологіями ручної обробки матеріалів. Його назва повністю відповідає змісту навчальної проектно-технологічної діяльності: учні вчаться працювати, особисто усвідомлювати завдання, особисто розбиратися в можливостях його реалізації, особисто виконувати все, що потрібно, щоб отримати продукт, особисто відповідати за якість своєї праці [34].

Творче спрямування проектно-технологічної діяльності відповідає природі дитинства і віковим особливостям дітей молодшого шкільного віку,

Проектування як творча, інноваційна діяльність завжди спрямована на створення об'єктивно і суб'єктивно нового продукту. Творчі ідеї самі собою не народжуються, а виникають тоді, коли людина відчуває потребу щось змінити, вдосконалити. До творчості учня спонукають як соціальні мотиви, так і її фантазія, мрії. Процес створення нового починається з уявлення його у образній формі. Дитина, у якої не розвинена творча уява, не може побачити щось нове в оточуючому її середовищі. Ось чому успіх творчості залежить від творчої уяви. Відомо, що творчі здібності учнів найбільш ефективно розвиваються у ході продуктивної творчої діяльності. Творчість, індивідуальність, фантазія проявляються у навіть мінімальному відході від зразка.

Творчість учнів розуміють, як процес створення ними оригінальних продуктів, виробів, у ході роботи над якими самостійно застосовуються засвоєнні знання, уміння, навички, здійснюється їх перенесення, комбінування відомих способів діяльності або створення нового для дитини підходу до виконання завдання. Суб'єкт творчості може реалізувати свій задум лише враховуючи результати попередньої діяльності людей, закріпленій у формі досвіду, традицій. Тому важливо, щоб діяльність учня орієнтувалася на розвиток уяви, мислення, в основі яких лежить особистий досвід. При цьому необхідно пам'ятати, що особливу увагу потрібно приділяти тому, щоб в учнів не згасав інтерес до цього процесу, слідкувати, аби вони доводили свої наміри, особливо в праці, до кінцевого результату [18].

Учнівські вироби майже завжди відображають їх суб'єктивні картини світу. Коли учень робить предмети реального світу, він одночасно може змінювати їх властивості, поєднувати різні явища, тощо. Це доводить, що уява прагне до нового, пошуку значущого у звичайному. На уроці дитина має на меті відобразити не дійсність, а своє ставлення до неї. Коли діти на уроках починають експериментувати з формою і кольором, матеріалами вони

стикаються з необхідністю відшукати такий спосіб дії, в якому об'єкти їх життєвого досвіду могли б відтворюватися за допомогою певних засобів. Достаток оригінальних рішень, які вони створюють, завжди вражають, особливо тому, що діти звертаються, як правило, до самих елементарних тем.

Розвиток творчої уяви молодших школярів залежить безпосередньо від вчителя, який має знайти особистий підхід до кожного учня, спрямувавши його на творчий підхід, на засвоєння системи знань навчального матеріалу.

Відомий педагог В. Сухомлинський зазначав: «Розвитку допитливості, системності, гнучкості, самостійності розуму сприяють такі прийоми впливу на внутрішні психічні процеси, при яких учень подумки оглядає, досліджує широке коло фактів, явищ для вивчення проблеми» [65].

Отже, для повноцінного розвитку творчої уяви школяра потрібен креативний підхід педагога, для цього існує певна послідовність організації навчальної предметно-перетворювальної діяльності:

- отримання вражень;
- невимушене вираження творчого початку;
- пошук творчих рішень;
- самостійність/незалежність;
- персональна і колективна творчість.

Період молодшого шкільного віку – це час, коли у дитини дуже активно розвивається уява. Молодший школяр із задоволенням малює, ліпить з пластиліну, робити аплікації та вироби. На заняттях дизайну і технологій учні поступово знайомиться та пізнають різні види творчості, де вони можуть проявити свою фантазію. На уроках вони займаються квілінгом, вишиванням, в'язанням, а також вчать працювати з різними поверхнями та площинами.

На уроках технологій учні засвоюють техніки оригамі, дизайну, оформлення та оздоблення виробів тощо. Таким чином вчителі навчають учнів творчо мислити, та за допомогою фантазії, в результаті, отримувати унікальні вироби. У процесі предметно-перетворювальної діяльності, при обробці різних матеріалів відпрацьовується точність, витримка, охайність, координація рухів,

розвивається інтелект. Роботи учнів передають їх настрій, почуття, захоплення, уявлення. Важливість ручної праці полягає ще й в тому, що вона тісно пов'язана з процесами розумового і духовного життя.

За допомогою уяви на уроках дизайну і технологій учні навчаються:

- відображати основні конструктивні елементи форм виробу;
- утворювати у виробі новий продукт;
- адекватності утворення пропорцій цілих частин;
- підбирати правильні пропорції кольору, тону, форми та пропорції самого виробу;
- оригінальності;
- відтворювати характерні естетичні ознаки природи;
- здатність творчо реалізовувати художньо-образне рішення;
- навчитися самостійності за допомогою копіювання, можливо допомоги вчителя або абсолютно самостійно.

Вчителі, які розвивають творчу уяву дитини, мають пам'ятати, що праця – перша життєва потреба людини, тому кожен урок має бути корисним, розвиваючим. Саме у початкових класах, молодших школярів вчать роботи з різноманітними матеріалами (папером, картоном, нитками, тканиною, природним матеріалом), якими людина користується усе своє повсякденне свідоме життя. Учням розповідають про форму й будову різних предметів, принципи роботи інструментів для обробки матеріалів, виникнення й використання технік декоративно-прикладного мистецтва, технічних засобів, збагачують словник, вчать висловлювати свої думки.

Зокрема, природний матеріал є потужним засобом розвитку творчих здібностей молодших школярів, розвитку уяви, уваги, спостережливості. Робота з природним матеріалом сприяє екологічному вихованню. Діти вчать відчувати красу природи і створювати не менш красиві вироби власними руками. В працях Савченко О.Я. відмічається, що природний матеріал активізує уяву учнів, творче мислення [61]. В той же час Василь Сухомлинський стверджував, що «забуваючи про найважливіше джерело знань – навколишній

світ, природу, ми штовхаємо дітей на зубріння і цим самим отупляємо їхню думку». Саме тому вчитель молодших класів має створити невимушену, сприятливу атмосферу, як особливого простору, який дає учням можливість уявляти, придумувати, творити.

Застосування проблемних ситуацій на уроках дизайну і технологій теж дає можливість формувати в учнів певну пізнавальну потребу, забезпечує необхідну спрямованість думки на самостійне рішення проблеми, яка виникла. Створення вчителем проблемних ситуацій в процесі навчання забезпечує постійне включення учнів в самостійну пошукову діяльність, спрямовану на розв'язання проблем, що виникають, а це в свою чергу веде до розвитку творчої активності, пізнавального інтересу молодших школярів.

Відповідь на проблемне питання або рішення проблемної ситуації потребує від дитини виведення таких знань, на основі наявних, яким він ще не володів раніше, тобто перед учнем постає рішення творчої задачі.

Не менш важливим на уроках дизайну і технологій є тренування вміння пов'язувати абстрактні або образні, в переносному значенні, смисли з конкретними предметами і явищами. Володіючи системою понять, що відображають дійсні зв'язки і відносини предметів і явищ, школяр знайомиться з закономірностями об'єктивного світу. Поступово учень класифікує об'єкти і явища дійсності. Вчиться аналізувати і узагальнювати, систематизувати. Інтенсивному розвитку уяви сприяє цілеспрямованість навчальної предметно-перетворювальної діяльності.

Так, з 1-го класу вчитель вчить дітей організованої цілеспрямованої творчої діяльності, формує вміння підпорядковувати весь творчий процес вирішення конкретного завдання. Це дуже складне завдання, оскільки у молодших школярів часто проявляється пасивність уяви. Тому з 1-го класу на уроках дизайну і технологій активно застосовуються найрізноманітніші прийоми, що активізують творчу уяву.

Розумова діяльність молодшого школяра має наочний характер і значною мірою пов'язана з чуттєвим пізнанням. Тому головними принципами навчання

технологій виступають принципи наочності та поступовості. Наочні, практичні методи, ігрові прийоми, що широко використовуються на уроках дизайну і технологій, сприяють успішному розвитку творчої уяви молодших школярів.

Основна умова розвитку уяви учнів на уроках дизайну і технологій – це включення їх в найрізноманітніші види діяльності. В процесі розвитку учнів розвивається і уява. Чим більше учень побачив, почув і пережив, чим більше він знає, тим продуктивнішою буде активність його уяви, яка є основою будь-якої творчої діяльності. У кожної дитини є уява, фантазія, але проявляються вони по-різному, в залежності від її індивідуальних особливостей [37, С. 264].

Можна назвати декілька психологічних якостей, що лежать в основі творчої уяви та розвиваються на уроках технологій, це:

- чітке і ясне уявлення образу предмета;
- хороша зорова і слухова пам'ять, яка дозволяє тривалий час утримувати в свідомості образ уявлення;
- здатність подумки зіставляти два і більше предмета і порівнювати їх але кольором, формою, розміром і кількістю деталей;
- здатність комбінувати частини різних об'єктів і створювати об'єкти з новими властивостями.

Все, що нас оточує, створено природою і фантазією людини. Фантазія – здатність до творчої уяви. Творча уява – здатність людини подумки уявити собі об'єкти і процеси, які учні не можуть спостерігати в даний момент, або їх не існує. Без вміння мріяти, фантазувати не можна було б створити нічого нового.

Ліпити по готовим моделям, змальовувати з зразка, наслідувати дії дорослих досить просто, але такі завдання уяви не вимагають. Куди складніше навчити дітей бачити звичні речі з несподіваної, нової сторони, що є необхідною умовою творчості [14, с. 64].

Під час навчання технологій не слід забувати й про колективну працю. Колективне відношення до праці обов'язково передбачає відносини між учнями, які виникають в результаті трудової діяльності. Особистість формує

свої якості в процесі ділових і дружніх колективних відносин, а відносини покращуються в результаті вдосконалення особистості.

Ефективність розвитку уяви на уроках технологій залежить від систематичної роботи вчителя, комплексного використання ним всього педагогічного арсеналу методів та засобів виховання та навчання.

Висновки до першого розділу

Здійснивши теоретико-методологічний аналіз літературних джерел з проблеми розвитку уяви у молодших школярів на уроках дизайну і технологій можна зробити висновки:

З'ясовано, що саме в молодшому шкільному віці дитяча уява як психічна функція дуже активна у своєму розвитку й впливає на продуктивність навчальної діяльності, на формування евристичного досвіду та виявлення творчих здібностей.

Уточнено особливості творчої уяви молодших школярів, яка формується з елементів досвіду дитини, що в свою чергу, було набуто або запозичено в інших. Новизна об'єктів полягає у оригінальному створенні, видозмінненні або використанні вже існуючих предметів чи матеріалів. Цей вид уяви є найважливішою складовою частиною творчої діяльності людини.

Виявлено, що уроки дизайну і технологій являються ефективним для розвитку творчої уяви молодшого школяра та забезпечують особистісний розвиток учнів. Уроки дизайну і технології – дають можливість учню максимально природньо та вільно проявляти та розвивати як свою уяву в цілому, так і творчу, зокрема.

Обґрунтовано той факт, що уроки дизайну і технологій сприяють зняттю напруженості, тривоги дітей, страху перед оточуючими, підвищують самооцінку, розвивають емоційну сферу учнів, а також допомагають розвивати творчу уяву.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ УЯВИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ДИЗАЙНУ І ТЕХНОЛОГІЙ

2.1. Констатувальне дослідження рівнів розвитку уяви учнів молодшого шкільного віку

Оцінка розвитку творчої уяви учнів здійснювалася відповідно до розроблених критеріїв та рівнів їх розвитку. У нашій роботі виділено три рівні творчої уяви – низький, середній, високий, які характеризуються відповідно первинним, неодноразовою і незавершеною, сформульованою і закономірною взаємодією структурних компонентів творчої уяви.

Учень має низький рівень мотивації, якщо він націлений тільки на оволодіння новими знаннями, фактами, явищами, закономірностями, при цьому, як правило, використовує тільки знання вчителя, опорні сигнали підручника та робочого зошита. Рівень оволодіння знань і способів пізнавальної діяльності відповідає задовільній оцінці, хоча рівень домагань може бути і набагато вище. Установка на творчість може бути відсутньою. В рамках соціальної співпраці з іншими учнями або вчителями дані учні головним чином керуються почуттям обов'язку, нерозумінням соціальної значущості навчання.

Середній рівень мотивації учнів характеризується непостійним, невпевненим проявом самостійності в навчальній діяльності. Основними джерелами знань для цих учнів є вчитель, підручник, додаткова література, яка визначена вчителем. Учні, що знаходяться на даному рівні, іноді потребують стимуляції їх діяльності через спеціальний підбір додаткових завдань, через індивідуальну бесіду. Вони ревно ставляться до свого статусу серед учнів і вимагають адекватного до себе ставлення з боку вчителя. Установка на творчість зазнає етап становлення, характеризується непостійністю у виборі і в результатах вирішення творчих завдань. Рішення творчих завдань, завдань – це

результат взаємодії вчителя і учня, де ініціатива більшою мірою належить вчителю, що є причиною розбіжності між рівнем запланованих результатів і фактичним рівнем. Тому тут і важлива тонка індивідуальна робота з кожним учнем, що володіє середнім рівнем мотивації, яка полягала в підтримці, в розкритті привабливості творчості. Соціальним проявом мотивів вчення учнів даного рівня є прагнення школярів, головним чином, отримати похвалу від оточуючих суб'єктів діяльності.

Високий рівень мотивації молодшого школяра характеризується активним його прагненням до самостійних форм навчальної діяльності, націлених на самоосвіту, яка виражається в самостійному пошуку літератури з питань, що цікавлять, в орієнтації на вирішення творчих, нестандартних завдань. Досягнутий рівень-рівень вирішення творчих, проблемних, нестандартних завдань, завдань – це результат опосередкованої взаємодії вчителя і учня. Керівництво вчителя тут полягає у своєчасному підборі питань, обговорення яких з учнями дадуть останнім підказку у вирішенні проблема. Відбувається мобілізація існуючих знань, способів діяльності, усвідомлення кордону між відомим і невідомий. У соціальному ракурсі у молодших школярів помітно посилюється мотив пошуку контактів і співпраці з іншою людиною, оволодіння раціональними способами цієї співпраці в навчальній праці.

А це простежується в обговоренні індивідуальних планів проходження навчального матеріалу, в пошуку позаурочних контактів з обговорення того що цікавить; самостійному зборі інформації.

Спираючись на результати досліджень Є. Рабунського, Г. Захарової, А. Маркової відповідно до структури творчої пізнавальної активності ми виділили наступні її критерії:

- когнітивний критерій (якісна оцінка знань: а) усвідомленість; б) дієвість; в) систематичність; якісна оцінка способів пізнавальної діяльності: володіння прийомами виділення головного, а також прийомами порівняння та аналізу).

- діяльнісний критерій (вміння, що з'явилися в результаті розвитку прийомів розумової діяльності: а) орієнтація в джерелах знань з даного питання; б) орієнтація в смисловій організації тексту, у вирішенні завдань, у проведенні досліджень);

- мотиваційний критерій (якісна оцінка мотивів вчення, спрямованих на творчість: а) стійкість; б) дієвість).

Розподіляючи учнів за рівнями творчої пізнавальної активності, ми керувалися наступними положеннями:

учні мають високий рівень творчої уяви, якщо вони за більшістю показників відносяться до даного рівня;

учні мають середній рівень творчої уяви, якщо вони за більшістю критеріїв відносяться до середнього рівня творчої уяви.

Наше констатувальне дослідження проводилося на базі Лівинецької ЗОШ (Чернівецька область), в 1-4-х класах. У дослідженні взяло участь 40 учнів.

Метою досліджень було виявити вплив можливостей розвитку уяви, як психологічного процесу.

Вибору діагностичних методик, необхідних для виявлення розвитку творчої уяви, передувало теоретичне обґрунтування характеристики уяви, представлене у різних авторів (табл. 1).

Таблиця 1

<i>Т. Рибо</i>	Розглядав уяву як процес створення уявлень, комбінування нового з елементів старого, стверджував, що уявляти-значить, зображати
<i>С. Л. Рубінштейн</i>	Бачив основний момент зображення « виникнення і формування цілісного образу-уявлення»
<i>Ж. Піаже</i>	Уява образу є не просто слід сприйнятого, але його активна копія;
<i>Дж. Брунер</i>	Тісно пов'язує зображення з дією, підкреслюючи, що у дітей спочатку спостерігається уявлення дією і тільки пізніше – представлення образами
<i>Л. С. Виготський</i>	Уява складається в грі, яка відрізняється «створенням уявних ситуацій або перенесенням властивостей одних предметів на інші»
<i>І. М. Розет</i>	Досліджуючи більш розвинені форми фантазії

	виділив її найважливіший механізм - відсторонення-можливість спостерігати створювані образи як би з боку.
<i>О. М. Дяченко</i>	Визначив високий рівень розвитку уяви, що він проявляється як варіантність створюваних дитиною образів.
<i>В. В. Давидов</i>	Розглядав уяву як фундаментальну здатність, пов'язану з умінням людини бачити ціле раніше його частин...не зробивши його детального аналізу»

Вибрані нами для дослідження показники відповідають основним характеристикам уяви:

- здатності відтворити цілісний образ-уявлення з окремих елемент;
- створювати неіснуючі ситуації шляхом перекомбінування елементів минулого досвіду та моделювання дійсності засобами гра;
- здатності відсторонюватися, щоб побачити уявне з боку.

Використання нами методик діагностики визначається загальною концепцією розвитку психіки. Процедура дослідження уяви дітей молодшого шкільного віку повинна передбачати непросте тестування, на взаємодію дорослого з дитиною в ігрових формах поведінка.

Використана нами методика дослідження особливостей уяви учнів була розроблена Річицькою Катериною Григорівною та Сошиною Оленою Олександрівною на основі тесту Е. Торренса «Неповні фігури» («Incomplete Figures Task»).

Дана методика є, по суті, «мініатюрної моделлю творчого акту» (Е. Торренс), і дозволяє досить повно вивчити особливості творчої уяви. В даному випадку фігури для домальовування і відповідна інструкція провокують появу такої чутливості і створюють можливість для багатозначного рішення завдання, оскільки на основі кожної з тест-фігур виконується велике число малюнків. Згідно з термінологією Е. Торренса, відбувається ідентифікація труднощів, виникнення припущень або формулювання гіпотез щодо відсутніх елементів, перевірки і повторна перевірки цих гіпотез, їх можливе втілення, що і проявляється в створенні різноманітних малюнків.

Дана методика активізує діяльність творчої уяви, виявляючи одну з основних його властивостей – бачення цілого раніше частин. Учень сприймає тест-фігури в якості частин, деталей будь-якої цілісності і добудовує, реконструюючи їх. Можливість здійснення такої реконструктивної функції уяви закладена в самій специфіці цього психічного процесу. Дитина, добудовуючи фігури до предметних зображень, здійснює операцію синтезу. Однак, це можливо лише через попередній аналіз даної фігури, виокремлення її з ряду об'єктів, виділення її властивостей, вивчення її функціональних особливостей і т. д. від рівня сформованості операцій аналізу і синтезу багато в чому залежить продуктивність діяльності уяви.

Використання образотворчої діяльності дозволяє отримати великий практичний матеріал (дитячі малюнки) для різнобічного об'єктивного аналізу. Можливість здійснення такої реконструктивної функції уяви закладена в самій специфіці цього психічного процесу. В основі механізму уяви завжди лежать процеси дисоціації та асоціації, аналізу і синтезу наявних уявлень.

У нашому дослідженні ми використовували ряд показників, для визначення рівнів сформованості уяви учнів.

1. *Кількісна продуктивність діяльності.* Вираховується за кількістю композицій, виконаних на основі кожної із запропонованих фігур.

2. *Оригінальність уяви.* Наявність у дитини великої кількості оригінальних зображень, що свідчить про силу, гнучкість його фантазій і, навпаки, несформованість механізмів комбінаторики процесів уяви призводить до виникнення великого числа стереотипних композицій.

3. *Гнучкість використання ідей.* В результаті дитячі роботи можна розділити на творчі та нетворчі.

До нетворчих відносяться:

- типові малюнки, коли одна і та ж фігура перетворюється в один і той же елемент зображення (коло-колесо машини, самоката, велосипеда і т. д.);
- малюнки, в яких різні еталони перетворюються в один і той ж елемент зображення (коло, квадрат, трикутник перетворюються в годинник).

До творчих відносяться малюнки, в яких на основі заданих еталонів створюються неповторні зображення.

За одним показником не можна судити про рівень сформованості уяви. Тому авторами методики були розроблені шість якісних рівнів, за якими можна розподілити всю сукупність дитячих малюнків:

1 - й рівень – роботам властива надзвичайна схематичність, практично повна відсутність деталей. Діти зображують поодинокі предмети, контури яких, як правило, збігаються з контурами запропонованих геометричних фігур.

2-й рівень характеризується меншою схематичністю зображення, появою великого числа деталей як всередині основного контуру, так і за його межами.

3-й рівень-характерно виникнення навколо основного зображення предметної оформленості дійсності; середовища (так, трапеція, вже не просто тарілка, а ваза, що стояла на столі, або коло – не просто яблуко, а на тарілці). На цьому рівні спостерігається також зміна масштабів зображення за рахунок використання заданої тест-фігури в якості будь-якої великої деталі цілісного зображення (наприклад, коло вже не м'яч або повітряна куля, а голова людини, тварини, колесо машини; квадрат-дзеркало або шафа, а корпус робота, кузов вантажівки і т.п.). Разом з тим, виступаючи в якості деталей зображення, геометрична фігура продовжує займати в ньому центральне положення.

4-й рівень - в роботах відзначається широко розгорнута предметна середовище. Діти, перетворивши тест-фігуру в який-небудь предмет, додають до малюнку все нові елементи, організовуючи цілісну композицію згідно уявному сюжету.

5-й рівень - для робіт характерно багаторазове використання заданої фігури при побудові єдиної смислової композиції. Тест фігури в таких композиціях отримують відому маскування за рахунок зменшення їх масштабів, зміни просторового положення, ускладнення композиції.

6-й рівень-якісна відмінність даного рівня від попередніх полягає в характері використання тест-фігури, яка вже не виступає як основна частина композиції, а включається в її складну цілісну структуру в якості дрібної

другорядної деталі. На цьому рівні відзначається найбільша свобода використання зовнішніх даних лише як «матеріалу», як поштовху до уяви і творчості.

Аналіз отриманих результатів.

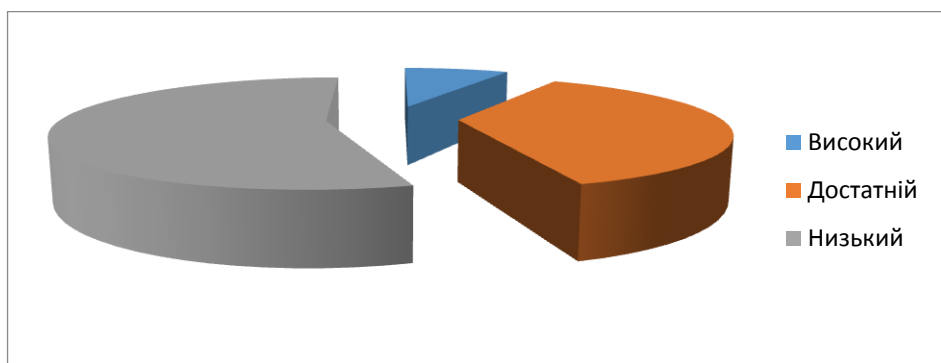
1. Кількісна продуктивність діяльності і гнучкість уяви.

Одним з показників, що визначають рівень сформованості творчої уяви дитини є кількісна продуктивність його діяльності, яка вираховується за кількістю композицій, виконаних на основі кожної із запропонованих фігур (Середня кількісна продуктивність на одну фігуру). Його можна назвати коефіцієнтом кількісної продуктивності (ККП).

Всіх випробовуваних але кількістю запропонованих композицій можна розподілити на три групи:

- перша група - від 1 до 4 композицій,
- друга група - від 5 до 10 композицій,
- третя група - 11 композицій і більше.

Досліджуючи кількісну продуктивність діяльності і гнучкість уяви ми зробили якісний і кількісний аналіз отриманих даних, в результаті якого визначили наступне: серед 40 досліджуваних 24 особи, а це складає 60% від 31 загальної кількості молодших школярів, мають високий рівень продуктивності і гнучкості уяви; 25%, що співвідноситься з 10 школярами мають середній рівень розвитку продуктивності і гнучкості уяви; і тільки у 15%, а це 6 школярів, виявився низький рівень розвитку продуктивності та гнучкості уяви. Дані відображено у рисунку 2.1.

Рис. 2.1. Рівні розвитку продуктивності та гнучкості уяви

2. Оригінальність уяви

Більшість дослідників творчої уяви виділяють як одну з найбільш істотних сторін творчої уяви - оригінальність створених образів, у зв'язку з чим в якості одного з показників при аналізі виконаних композицій може виступати ступінь їх оригінальності. Наявність у дитини великої кількості оригінальних зображень свідчить про силу, пластичність його фантазії і, навпаки, несформованість механізмів комбінаторики процесів творчої уяви призводить до виникнення великого числа стереотипних композицій. Середній коефіцієнт оригінальності дорівнює загальному йому числу оригінальних малюнків, поділеному на кількість пропонованих для домальовування фігур.

За показником «Оригінальність уяви» ми зробили якісний і кількісний аналіз отриманих даних, в результаті якого визначили наступне: серед 40 досліджуваних 28 особи, а це складає 22,5%, від загальної кількості молодших школярів, мають високий рівень оригінальності уяви; 70%, що співвідноситься з 9 школярами мають середній рівень оригінальності уяви; і тільки у 7,5%, а це 3 школяра. Дані відображено у рисунку 2.2.

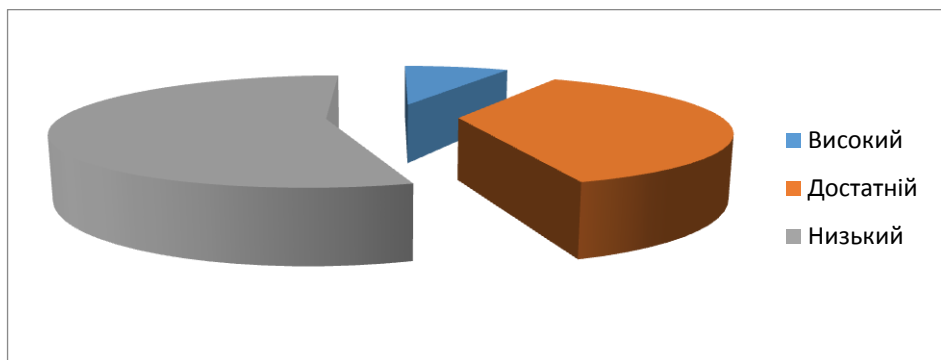

Рис. 2.2. Рівні розвитку оригінальності уяви

Однак розглянутих вище кількісних показників недостатньо для судження про рівень сформованості уяви, тому також необхідно розглянути якісну оцінку гнучкості уяви.

3. Якісна оцінка гнучкості уяви.

Гнучкість уяви залежить від фіксованості уявлень. Ступінь фіксованості образів визначають за кількістю малюнків, що містять один і той же сюжет.

Уява буде гнучкою, коли фіксованість образів в поданні не відбивається в малюнках, тобто всі малюнки на різні сюжети і охоплюють як внутрішню, так і зовнішню частини контуру геометричної фігури.

Фіксованість уявлень слабка і гнучкість уяви середня, якщо два малюнки на один і той же сюжет.

Сильна фіксованість образів в поданні і негнучкість або ригідність уяви характеризуються по малюнкам на один і той же сюжет. Якщо всі малюнки мають один і той же сюжет незалежно від рівня їх складності – це ригідна уява.

Розвинена уява створює розгорнутий смисловий сюжет, багатий численними деталями, повторення якого у інших дітей малоймовірно.

Якісні рівні:

1-й рівень: роботам властива схематичність, відсутність деталей, в зображеннях присутні одиничні предмети (1 бал);

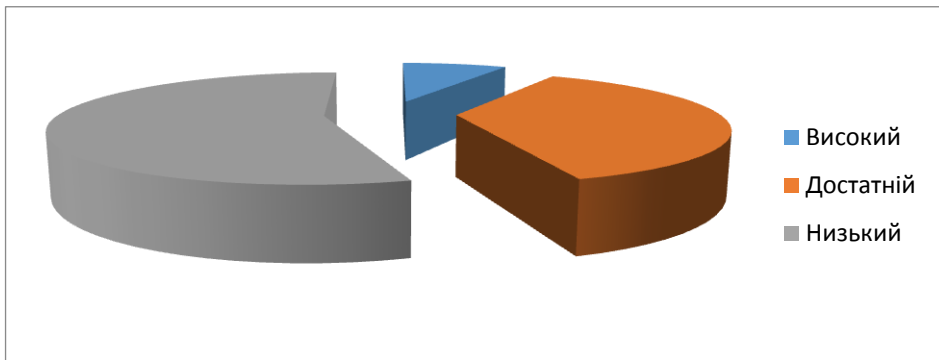
2-й рівень: менше схематичність в зображеннях, з'являється більше число деталей, сюжетів, зображення з'являються як всередині, так і за межами контуру (2 бали);

3-й рівень: в малюнку присутній сюжет, багато деталей, додаткових елементів (3 бали).

Аналізуючи роботи, ми виявили співвідношення рівня їх якості і оригінальності створюваних образів. Виявилося, що малюнки з високим якісним рівнем, як правило, мають високі показники оригінальності. Кожна робота може бути оцінена певним балом відповідно до її якісного рівня. Для отримання показника якості уяви отримані бали підсумовують і ділять на загальне число композицій, створених учнем.

Досліджуючи рівень розвитку гнучкості уяви молодших школярів ми зробили якісний і кількісний аналіз отриманих даних, в результаті якого визначили наступне: серед 40 досліджуваних 27 особи, а це складає 15% від загальної кількості молодших школярів, мають високий рівень розвитку гнучкості уяви; 67,5%, що співвідноситься з 6 школярами мають середній рівень розвитку гнучкості уяви; і тільки у 7% низький рівень, а це 7 школярів,

виявився низький рівень розвитку гнучкості уяви. Дані відображено у рисунку 2.3.

Рис. 2.2. Рівні розвитку гнучкості уяви

Отримані результати показують, що певна кількість дітей мають низький та середній рівень творчої уяви, що підтверджує проблеми швидкості придумування; оригінальності фігурки/малюнку; різноманітності образів; деталізації образів, наявності їх характеристик. Тому це дає підстави здійснювати пошук засобів впливу щодо розвитку творчої уяви у дітей молодшого шкільного віку на уроках дизайну і технологій за рахунок створення організаційно-методичного забезпечення.

2.2. Методи та прийоми формування творчої уяви молодших школярів на уроках дизайну і технологій

Передусім для роботи з учнями, у контексті розвитку елементів творчої уяви розвитку, ми окреслили коло необхідних теоретичних відомостей, які вони повинні володіти. Ці відомості охоплюють: відповідність кольору і форми; єдність форми і функції; відповідність матеріалу та форми; знання про засоби забезпечення стильової гармонії: масштаб і масштабність, пропорційність, асиметрію, симетрію, гармонію кольору, контраст.

Реалізуючи в змісті курсу дизайн і технології окреслених компонентів, ми передбачаємо досягнення наступної мети:

- *інформаційного збагачення молодшого школяра*: розуміння основ кольорознавства, формувати уявлення про стиль і стильову гармонію; розширення уявлення учнів про особливості дизайну продукту; розкриття складу та структурних особливостей продукту;

- *духовно-емоційного збагачення особистості*: формувати уявлення про гармонію та цілісність світу, положення людей у їх штучно створеному середовищі; виховання уваги та дбайливого ставлення до навколишнього світу; розвивати художньо-естетичний потенціал молодших школярів; виховувати повагу до людей-творців і людських господарів.

- *розвиток особистісних якостей*: творчість, інтуїція, уява, фантазія; розвиток уваги, пам'яті, логіки та абстрактного мислення; удосконалення практичних навичок та вміння учнів шляхом оволодіння практичними навичками, розвитку дрібної моторики рук, вміння користуватися різними інструментами, розвитку зору та інших якостей; розширити асортимент матеріалів, що використовуються для виготовлення виробів і технологій. Ознайомлення з наскрізними змістовими лініями - форма, колір, конструкція, лінія, композиція, інструменти та матеріали, ознайомлення з якими є важливим аспектом у формуванні уяви молодших школярів.

Розглядаючи такий компонент, як *форма*, визначаємо, що учні мають усвідомити такі поняття, як об'ємна форма, площинна, властивості форми: незграбність, легкість, округлість, масивність, пропорційність, симетричність, ритмічність; види форми – геометрична характеризується: асиметричністю, симетричністю і співвідношенням (злиття або контрастне); об'ємно-просторовою будовою (довжина, висота, ширина,) і гармонійністю (має такі характеристики: цілісність, органічність зовнішньої форми; ритм і пропорційність; пластичність, масштабність; (незграбність і округлість форми); масивність *чи* легкість).

Матеріал. Види матеріалів і їх властивості: структура, фактура, міцність, водонепроникність, міцність, пластичність. Виготовлення виробів з різних матеріалів, їх поєднання. Усі ці знання можна використовувати на інтегрованих уроках уже в першому класі. У 2, 3 та 4 класі отримані знання розширюються і закріплюються.

Триває ознайомлення дітей з матеріалами виробів, їх декоративними і технологічними властивостями. Учні отримують певну інформацію про деякі засоби вираження художнього задуму: шляхом моделювання форми, вибору матеріалів для обробки, ритму композиції і ін.

Вид матеріалу та його властивості: структура, текстура, міцність, проникність, пластичність. Виготовлення виробів з різних матеріалів, їх поєднання. Усі ці знання можна використати в загальноосвітній навчальній програмі першого класу. У другому, третьому, четвертому класах засвоєні знання розширюються і закріплюються.

Діти знайомі з матеріалом, оздобленням і технічними характеристиками виробу. Учні отримують певну інформацію про певні прояви художнього проектування: моделювання за допомогою ліплення, підбору матеріалів обробки, ритму, композиції тощо.

Для розвитку творчої уяви слід використовувати традиційну організацію та специфічні форми процесу навчання в початковій школі. Розвиток творчої уяви молодших школярів формується через організацію роботи ігрової форми

та розвиток сюжету за змістом. Формат гри, організованої класом, найкращий формат серед невеликих творчих груп учнів. На нашу думку, для організації проектно-технічної підготовки варто використовувати індивідуальні, групові та колективні форми.

Необхідно запровадити конкурси, використовувати відеогіди для організації виставок учнівської творчої діяльності та показу й захисту робіт як організаційної форми предметної діяльності молодших школярів.

Маючи понятійну систему, що відображає справжній зв'язок і взаємозв'язок між предметами та явищами, учні будуть знайомі із законами об'єктивного світу. Учні поступово класифікують реалістичні предмети та явища, вчаться аналізувати та узагальнювати, систематизувати. Мета навчальної програми сприяє інтенсивному розвитку уяви. Тому, починаючи з першого класу, вчителі навчають дітей організованої та цілеспрямованої творчої діяльності, формуючи вміння підпорядковувати весь творчий процес розв'язанню конкретних завдань. Це дуже складне завдання, оскільки в початковій школі часто виявляється пасивність уяви. Тому вже з першого класу використовуються різноманітні прийоми активізації творчої діяльності.

Розумова діяльність учнів початкових класів має наочний характер та пов'язана значною мірою з чуттєвим пізнанням. Саме тому в початкових класах активно використовуються наочні методи та прийоми, які спрямовані на успішний розвиток творчої уяви на уроках дизайну і технологій. Зокрема серед загальнодидактичних методів виокремлюємо:

- вербальні методи: розповідь (застосовується в першій частині уроку, і має бути, чіткою, короткою, відповідати темі), діалог (у формі дослідницьких запитань, що стимулюють діяльність), інструкції (покрокові дії учнів), і, вступний, колективний, індивідуальний), музичний супровід (використовуються в будь-якій частині уроку для надання виразності заданій темі)

.- наочні методи: демонстраційні; ілюстративні, спостереження; розгляд, перегляд слайд-шоу, кінофільмів, презентацій, мультфільмів тощо.

- практичні методи: використання різноманітних вправ та завдань практичного спрямування предметно-перетворювальної діяльності.

Найбільшою особливістю сучасного уроку є організація загального розвитку активності та самостійності учнів. Зміст, методи та структура уроку повинні бути підпорядковані його меті. Інтеграція мислення, мовлення та дій на уроці є найважливішою для забезпечення розвитку пізнавального інтересу та творчої уяви учнів. Стимулювати та розвивати інтерес учнів молодших класів допомагають такі фактори:

- схематичні рішення послідовних завдань учнів, що передбачають застосування вивчених знань на практиці;
- створення проблемних ситуацій під час вивчення теоретичних задач та розв'язування практичних завдань;
- характеристика навчальних матеріалів, технологічних процесів тощо, під час яких учні розв'язують задачі;
- розв'язання самостійно пошукових завдань учнів, передбачаючи застосування засвоєних знань на практиці.
- індивідуальне навчання у двох напрямках: прагнути усунути дефіцит знань учнів, присвятити розвитку психологічної діяльності дітей, їх інтересів, розширити кругозір, поглибити знання.

Зазначені аспекти покладені в основу активних методів навчання, а саме частково-пошукового, проблемного, дослідницького.

Суть частина-пошукового методу полягає не в тому, щоб дати учням кінцевий результат розв'язування задач, а в тому, щоб запропонувати учням самостійно розв'язати деякі задачі. Починаючи з молодших класів, пошук ідей є пріоритетом для інтегрованого курсу «Дизайн і технології». Виготовляючи будь-який простіший виріб, учням необхідно задавати питання, що самостійно визначають, що сприятиме розвитку уяви та конструкторських здібностей: який матеріал краще вибрати для виробу.

З метою виховання творчої ініціативи учнів вчителі використовують різноманітні прийоми. Наприклад, на початковому етапі навчання учні складатимуть технічні картки з детальною інструкцією з експлуатації. Поступово частина даних була упущена при складанні технічних карт. Це змушує учнів самостійно розв'язувати деякі завдання. Використовувати цей прийом можна під час підготовки креслень виробів.

Проблемний метод. Проблемне навчання – це система, психологічно придатна для роботи з учнями, має такі характеристики:

- Нові завдання подаються не в готовому вигляді, учні оволодівають ними в процесі активної та самостійної діяльності на основі раніше набутих знань і вмінь;
- Поєднуючи нові знання, учні набувають уміння застосовувати за різних умов, тобто оволодіти способом психологічної та практичної діяльності.
- Вимагати від дітей самостійності;
- Створюються та вирішуються життєві ситуації.

Дослідницькі методи слід розглядати як найвищий рівень творчої активності учнів, у процесі вони шукають рішення нових проблем. Методи дослідження дають змогу студентам сформувати знання та навички, які можна застосувати в нових робочих ситуаціях.

Взагалі дослідницький процес можна поділити на ті самі етапи, що й процес творчої діяльності дорослих: поява ідей, розв'язання проблем, виконання завдань. У той же час дослідницький процес дітей шкільного віку також має свої особливості. Для будь-якого дослідження, яке проводять учні, воно характеризується новизною, але це не новина для суспільства. Ще однією характеристикою дослідницької діяльності учнів є те, що рівень самостійної дії нижчий, ніж у дорослих.

Відповідно до педагогічного досвіду, керівництво науковою роботою студентів має дотримуватись таких умов:

- учні беруть участь у дослідницькій діяльності, у тому числі в можливості самостійно розв'язувати проблеми та завдання;

- направляти учнів генерувати творчі ідеї або безпосередньо ставити їм творчі запитання чи завдання;
- стимулювати творчу діяльність учнів.

Підкреслюючи значущість загальнодидактичних методів у розвитку уяви учнів, відзначимо методи створення декоративних виробів.

1. Мозковий штурм є одним із найпростіших способів активувати вибір варіантів і швидко генерувати ідеї для вирішення проблем. Ми надали групі учнів проблемну ситуацію, наприклад створення чарівної моделі палацу з паперу та картону. Члени групи пропонували та шукали всі можливі рішення цієї проблеми, а саме робили припущення щодо форми, розмірів та архітектури чарівного палацу. Під час мозкового штурму ланцюгова реакція ідей може викликати інтелектуальний вибух, дозволяючи знайти рішення проблем. Універсальність методу мозкового штурму дозволяє використовувати його для розгляду будь-якої проблеми або будь-якої складності, де б вона не з'явилася.

2. *Метод синектики* – поєднання різних елементів. На початкових етапах навчання дизайну та технології, коли накопичуються знання, уміння та навички, метод аналогії дає позитивні результати. Прикладом такого підходу є поєднання таких предметів, як ручки, які є засобом перенесення ідей на папір, а автомагістралі є перевізниками товарів.

3. *Метод фокальних об'єктів*. Суть цього методу полягає у виконанні наступних операцій: обрати ключовий об'єкт, тобто об'єкт, з яким необхідно мати справу, і чітко сформулювати мету вдосконалення об'єкта; вибрати 3-4 випадкових об'єкта, вибирайте з будь-якого місця, але якомога далі від об'єкта фокусування; скласти список характеристик випадкових об'єктів; генерувати ідеї, приєднуючи випадкові об'єкти до фокусних об'єктів; розробити прийнятні комбінації та отримати експорт нових

Оцініть ідеї та виберіть найкраще рішення. Наприклад: фокальний об'єкт – чайник. Випадкові – квітка, кіно, чоботи. Квітка – багатокольорова, лікарська, водяна, з шипами; кіно – звукове, відео, стерео, панорама; чоботи – зимові, на підборах, чоловічі, зі шнурками.

Переносимо ознаки та отримуємо безліч варіантів:

- чайник із звуковим сигналом, на підставці, у вигляді дзвіночка;
- чайник із самостійним відключенням від мережі, з дзьобоподібним носиком та ребристою поверхнею тощо.

4. *Метод електрики* використовується виконанні творів на основі традиційного народного мистецтва використовуються електротехнічні методи. Впровадження сучасних технічних методів і характеристик портфеля декоративних рішень.

5. *Метод синтезу* не тільки забезпечує накопичення практичних навичок, але й забезпечує глибокий аналіз раніше отриманої інформації. Учні вивчають і опрацьовують всю бібліотеку смислових і функціональних засобів, творчо працюють над закономірностями і принципами створення художніх образів.

6. *Метод асоціацій* його вигідно застосовувати на завершальному етапі навчання, воно ґрунтується на попередньому творчому досвіді і викликає у свідомості подібні й близькі художні образи. Наприклад, для створення образу чоловіка радимо використовувати папір і пластик. Це завдання близьке до скульптури, але відрізняється від традиційного ліплення з пластиліну або глини, якість його форми поступово підвищується, а вироби з паперу виходять порожнистими, утворюючи зображувану «оболонку».

Одним із методів розвитку уяви, є *метод конструювання*. Виділяють чотири різні види навчального конструювання за :

зразком;

умовами;

моделлю;

власним задумом.

Використовуючи метод проектування за зразком, завдання учня — якомога точніше відтворити запропонований учителем візерунок. Варто відзначити, що в цьому методі на перший погляд повністю відсутня пошукова і креативність. Ми віримо в цей метод, якщо навчання правильно організоване дуже продуктивним. По-перше, він дозволяє розвивати в учнів уміння ц

цілеспрямовано сприймати й аналізувати предмет (виділяти основні частини й деталі, порівнювати, знаходити схожість та відмінність). По-друге, у процесі копіювання зразків учні засвоюють технічні операції та засвоюють планові трудові операції. Крім того, вчителі не повинні забувати про необхідність залучення учнів до емоційного сприйняття зразків, для цього необхідно використовувати комплексний підхід (використання фрагментів з казок, легенд, відеоматеріалів, наукових матеріалів, музичного супроводу).

Наприклад, пропонуючи учням другого класу виготовити об'ємну аплікацію на тему «Водяна лілія», вчитель, показавши зразок, спонукає учнів до аналізу складових частин (квітка, листок, основа), аналізу форми, розмірів та кольору цих частин. Після цього ставить перед учнями завдання проаналізувати особливості виготовлення квітки (квітка складається з 3 рядів пелюсток, які різні за розміром і способом прикріплення). Діти пробують. Наприклад, дозволяючи учням другого класу зробити тривимірну аплікацію на тему «латаття», вчитель показує зразки та заохочує учнів аналізувати компоненти (квіти, листя, основи), аналізувати форми, розміри, і кольори. Після цього нехай учні проаналізують характеристики виготовленої квітки (квітка складається з 3-х рядів пелюсток, розміри пелюсток і спосіб кріплення різні). Діти намагалися вирізати пелюстки тієї форми, яку бачили у зразку. Тоді за допомогою пластику спробують надати йому об'ємну форму.

Тільки за допомогою такого методу навчання вчителі можуть активізувати розумову діяльність учнів молодших класів, сприяючи тим самим розвитку уяви та конструкторського мислення.

Конструювання за моделлю (термін, введений психологом А.Р. Лурія) дозволяє значно активізувати творчу діяльність ваших учнів. Модель, як і зразок, є посібником для роботи учнів. Однак, на відміну від зразка, він не дає такого повного уявлення про структуру продукту. Учні можна надати моделі менших розмірів, різних кольорів і форм, які відрізняються від завдання вчителя. Або моделі з коробок жирафів, але всі вони обклеєні кольоровим папером, тобто учні не знають, скільки сірникових коробок потрібно для

виготовлення тулуба, шиї тощо. Можна також запропонувати учням використовувати лише квадрати для розкладки геометричних прикрас серветок, тоді як у запропонованій моделі прикраси розташовані по колу.

Конструювання за умовами – є одним із найбільш креативних і конструктивних видів діяльності для учнів. У цьому методі зразок втрачається. Учнім надаються певні умови. Наприклад, студентам можуть попросити зробити його від міського дизайнера. Учитель не вказав ні параметрів, ні довжини, ні ширини, ні висоти. Він давав учням аркуш паперу або тканини і просив їх визначити довжину містка. Учитель дав учням іграшку або паперовий кораблик. Учні могли за допомогою цього визначити висоту містка, щоб човен міг пройти. безпечно.

Конструювання за власним задумом – це творче завдання, призначене для самостійної творчої діяльності учнів. Наприклад, вчитель пропонує учню створити паперову шафу для Мальвіни, яка складається з трьох ансамблів.

Специфічним методом трудового навчання є метод творчих проєктів. Творчий проєктний підхід – це освітня система, де учні здобувають знання в процесі планування та виконання актуальних завдань-проєктів поступово ускладнюються.

В. Тименко є автором курсів для вивчення мистецтва, підручників і посібників і впроваджує цей метод в Україні. Від «золотого правила викладання-до викладання золотого перетину» девізу розвитку навчання нових технологій-дизайну освіти, воно базується на підході мистецьких проєктів. Завдання вчителя – ознайомити учнів з алфавітом конструктора, пробудити їхні природні здібності через взаємодію «геніальних пальців», душі та думки, навчити дітей співпереживанню, мисленню, співпраці, відкрити мистецтво бачити і бачити, слухати, слухати і відчувати. і дивуйтеся мистецтву всього гармонійного світу і людей у ньому. Прихильники цього підходу стверджують, що це єдиний спосіб перетворити школу навчання на школу життя. Проєктна діяльність сприяє розвитку творчих якостей особистості. Якщо учень на уроці дизайну і технологій включати в творчу діяльність, то в них розвиваються, в

уява, а також характеристики інтелекту, такі як цікавість мислення, гнучкість мислення, пам'ять, здатність оцінювати, розуміння проблеми, здатність передбачати та глибоке розуміння причинно-наслідкових зв'язків.

Проектна діяльність є якісною основою для впровадження гуманістичного методу навчання, оскільки сприяє формуванню творчої особистості, а її діяльність спрямована на реалізацію власних ідей, зміну середовища (виготовлення моделей, конструкцій, обладнання), на основі на різні потреби.

Варто відзначити, що реалізація комплексного творчого проекту, що включає кілька дисциплін (дизайн і технології, образотворче мистецтво, наука, музика). Тому метод проектів забезпечує загальний ігровий фундамент навчання, сприяє формуванню творчої особистості у збереженні емоційного та фізичного здоров'я, є одним із інноваційних методів навчання. Наприклад, ми пропонуємо учням 4 класу розробити творчий проект на тему «Бал у казковому королівстві», який сприятиме розвитку творчої уяви учнів. Для цього ми ділимо клас на групи:

Наведемо зразки дидактичних засобів, які стимулюють розвиток уяви у дітей молодшого шкільного віку.

I. Розвивальні ігри: «Склади візерунок», «Унікуб», «Рамки та вкладники Монтесорі», «Склади квадрат», «Цяточка», «Мавпочка», «Увага», «Цеглинки». Результатами застосування дидактичних засобів є: у дітей виховують здібності до асоціативного мислення, можуть встановлювати структуру і системний зв'язок гри, взаємозв'язок цілого і частинок, системи як носія надвичерпної якості. Це є основою майбутньої атрибутики, необхідної для конструкторської та винахідницької діяльності, а також необхідною якістю для вчених.

II. Ознайомлення з логікою системного аналізу через гру дитини з дорослим: зворотна гра «Підсистема - система». Ігри «Що у чому» Послідовність - «Раніше-пізніше». Рухові ігри з використанням елементів творчості — для досягнення мети необхідно розв'язати творчу задачу. Функціональний підхід: назвати функцію предмета, гра «Навіщо». Результати

застосування дидактичних засобів передбачають розуміння співвідношень між системою і підсистемою, системою і надсистемою, послідовності явищ, призначення предметів та явищ згідно з їх властивостями.

III. Ознайомтеся з наявними елементами теорії розв'язування творчих завдань і використовуйте їх для розв'язування повсякденних проблем, зрозумілих дітям. Ознайомлення з основними засобами методів творчої уяви (частина теорії розв'язування творчих задач на основі нових досліджень) та їх використання у розв'язуванні казкових задач та створенні індивідуальних казкових ситуацій. Оволодіти основними інструментами теорії розв'язування творчих задач: системними операторами «розмір, час, швидкість, вартість» та їх використанням для зміни поглядів дітей на предмети та явища; методами подолання суперечностей, уміннями та способами, які діти можуть зрозуміти та фантазувати.

Мозковий штурм, метод фокальних об'єктів, метод «маленьких чоловічків», пошук і використання ресурсних можливостей. Ігри «Добре-погано», «Так-ні», «Навпаки». Результат використання засобів навчання передбачає здатність виконувати системний аналіз, самостійно визначати основні та допоміжні функції та формулювати ідеальний кінцевий результат. Розуміти основні прийоми та прийоми фентезі та вміти використовувати їх для вирішення повсякденних та казкових завдань. Використовуйте інструменти ТРГВЗ для вирішення сімейних проблем, доступних дітям.

IV. Перехід від навчання за допомогою ігор до навчання за допомогою пам'яті. Навчання стає свідомою метою. Засоби навчання. За допомогою теоретичних елементів розв'язування творчих завдань шляхом виявлення та розв'язання протиріч, навчання асоціацій, створення та розвитку казки. Використовуйте типові методи розв'язання конфліктів для вирішення сімейних проблем і учнівських домашніх завдань: дроблення; демонтаж; локальна якість; асоціація; асиметрія; універсальність; попередні дії; діяння навпаки; життєвість; часткові або надмірні дії; використання механічної вібрації; перетворення шкоди на користь; повернення; посередник; самообслуговування; плагіат; зміна

фарби; відторгнення та регенерація частинок; однорідність; теплове розширення. Розвивати творчу уяву через символічні аналогії (синоніми, антоніми) та самосуперечності.

Створення нових естетично виразних предметів вимагає і від учителя спеціальних знань й умінь, без яких його педагогічна діяльність не може досягати успіху. До них належать елементарні знання про технічну естетику, художнє бачення предмета або групи предметів, їх виразних засобів, формування в учнів здатності помічати особливості конструктивної будови предмета, відповідність кольору, форми, матеріалу, уміння втілювати побачене в новій композиції. У педагогів часто виникає питання: як потрібно провести урок, аби не просто привернути увагу дітей і створити атмосферу невимушеності, а ще й стимулювати їх до подальшого поглиблення знань?

Для того, щоб процес розвитку творчої уяви відбувався вдало і ефективно, ми рекомендуємо педагогам ввести у свою навчальну діяльність неординарні методи, прийоми, вправи, інструменти у роботи.

Створення нових образів в уяві завжди відбувається за допомогою спеціальної технології. Як зазначав С. Рубінштейн, «перетворення дійсності в уяві не є чисто довільною зміною, воно має свої природні шляхи, і ці шляхи виражаються типовими методами чи прийомами трансформації» [220, с. 100]. 304]. Зазвичай, як ми вже згадували раніше, основними прийомами розвитку уяви є укрупнення, підкреслення, перебільшення, літо, схематизація, типізація тощо. Для того, щоб діти могли продуктивно фантазувати, вони повинні вміти це робити, тобто оволодіти навичками фантазії, а отже оволодіти завданням вчителя — допомогти їм оволодіти цими навичками. Для цього він може використовувати спеціальні ігрові вправи, описані в Додатку Г.

Інструменти розвитку уяви:

- Спостереження
- Візуалізація
- Етнографічне дослідження
- Сторітеллінг (розповідання історії)

- Мозковий штурм (брейнстормінг)
- Майндмеппінг (карти думок)

Візуалізація – це створення та представлення графічного образу текстової чи математичної інформації, що робить її наочною, а отже, зручнішою для аналізу та осмислення. Зображення, графіки, таблиці, фотографії, мапи - дієвий спосіб сконцентрувати увагу учнів.

Спостереження – методи наукового дослідження, у тому числі активне (системне, цілеспрямоване, планомірне) і свідоме сприйняття об'єкта, під час якого отримують знання про зовнішні сторони, атрибути та взаємозв'язки об'єкта дослідження.

Сторітелінг (storytelling) – це мистецтво розповідати історії з метою навчання, яке керується використанням спеціальних прийомів для передачі інформаційного змісту. Вихователі повинні розуміти, що не кожна історія – це історія. Щоб учні молодших класів створили розповідь, потрібно уточнити тему, розгорнути сюжет, створити унікальних персонажів, додати цікаві події та зробити правильні висновки. Існує алгоритм, який значно полегшує роботу зі сторітелінгом і підказує, як використовувати незвичайний, сучасний метод навчання.

Алгоритм дій:

- визначте тему та мету уроку-це залежить від вибору оповідання.
- опишіть розгорнутий сюжет історії та розвиток основних подій.
- виберіть головного героя-подумайте про його ім'я, характер, зовнішність тощо.
- придумайте інтригу (чим несподіваніше, тим краще!). На цьому етапі вже можна зробити перший варіант історії.
- прочитайте завершену версію та додайте метафори.

Інший момент полягає в тому, що історії можна вигадувати від початку до кінця, але також можна використовувати цілком реальні події. Так буде краще, адже життєві події завжди цікавлять учнівську молодь. Педагогам

необхідно пам'ятати, що історії мають бути емоційними та динамічними, а події – взаємопов'язаними.

Сторітелінг як форма навчання має великі практичні переваги: легко навчається, розвиває уяву, долає страх публічних виступів, налагоджує стосунки з іншими учнями, розуміє себе. Тому не дивно, що з кожним роком він стає все популярнішим.

Етнографічне дослідження – він враховує різні особливості учнів від віку, місця проживання та кінця інтересів. При проведенні етнографічного дослідження ми можемо використовувати метод «5 чому?» – інтерактивний проблемний прийом для визначення причинно-наслідкового зв'язку, що стоїть за конкретною проблемою. Основна мета цього методу — визначити ключову причину дефекту чи проблеми шляхом повторення запитання «чому?». Кожне запитання є основою наступного запитання. Цифра «5» у назві була обрана, оскільки в більшості випадків для вирішення проблеми достатньо п'яти ітерацій. Цей метод дозволяє студентам знайти більше інформації та стимулювати роботу мозку.

Майндмеппінг (ментальні карти) — це зручна та ефективна наочна технологія та альтернативна технологія запису. Карта пам'яті - це спосіб описати загальний процес системного мислення за допомогою схеми. Це також можна розглядати як зручну альтернативну техніку запису. Картки пам'яті використовуються для створення, візуалізації, структурування та класифікації ідей, а також інструментів для навчання, організації, вирішення проблем і прийняття рішень під час написання статей. Графіки знань дуже підходять для використання в школах і можуть бути застосовані до будь-якого типу завдань, дозволяючи учням різного віку брати активну участь у творчому мисленні, організації та вирішенні проблем.

Це зручна та ефективна наочна технологія та альтернативна технологія запису. Карта пам'яті - це спосіб опису загального системного мислення за допомогою схеми. Це також можна розглядати як зручну альтернативну техніку запису. Картки пам'яті використовуються для створення, візуалізації, структурування та класифікації ідей, а також інструментів для навчання, організації, вирішення проблем і прийняття рішень під час написання статей. Графіки знань дуже підходять для використання в школах і можуть бути застосовані до будь-якого типу завдань, дозволяючи учням різного віку брати активну участь у творчому мисленні, організації та вирішенні проблем.

Мозковий штурм(брейнсторминг) - відмінний спосіб стимулювати творче мислення під час вирішення проблемних ситуацій.

Мета мозкового штурму — отримати багато нових ідей і сформувавши теми для подальшого аналізу. Крім того, мозковий штурм може розвинути командну взаємодію та активізувати командну роботу, з одного боку, він дозволяє створювати різні точки зору, з іншого – підвищувати згуртованість команди. Щоб отримати найкращі результати під час мозкового штурму, ми рекомендуємо дотримуватися таких рекомендацій: намагайтеся зібрати якомога більше ідей; дозвольте своїй уяві попрацювати; подайте якомога більше ідей; ми не обговорюємо і не критикуємо ідеї інших людей.

Таким чином, аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури, а також передового педагогічного досвіду, дали нам можливість виділити методичні рекомендації вчителям початкових класів щодо розвитку уяви молодших школярів на уроках дизайну і технологій, зокрема:

- 1) Використовуйте спеціальні завдання для розвитку основних компонентів уяви та конструкторського мислення: конструктивності, доцільності, варіативності та гнучкості мислення.;
- 2) найдоцільніше співвідношення теоретичної та практичної діяльності в плані проектно-технічного досвіду уроків;
- 3) збагачення змісту предмету «Дизайн і технології» такими компонентами, як колір, форма, композиція, конструкція; та

розширити спектр матеріалів, інструментів і технологій для їх обробки;

- 4) врахування вікових та психологічних особливостей учнів, а також їхніх здібностей, потреб;
- 5) створення на уроках дизайну і технологій творчої, естетично-емоційної атмосфери зацікавленості та захопленості;
- 6) використання оптимальних форм (колективних, групових, організацію конкурсів, презентацій, виставок, відео-екскурсій тощо), методів (ігрових, творчих проєктів, методів конструювання, проблемних методів, тощо) та засобів розвитку уяви молодших школярів.
- 7) реалізація особистісно зорієнтованого стилю педагогічної взаємодії вчителя та учнів в освітньому процесі.

2.3. Використання сучасних форм навчання у роботі з розвитку уяви молодших школярів на уроках дизайну і технологій

Проаналізувавши психолого-педагогічну та методичну літературу, ми визначили умови, які сприяють розвитку творчої уяви саме на уроках дизайну і технологій:

1) використання на початковому етапі навчання спеціальних завдань на конструювання, які виконуються учнями на предметно-дієвому рівні. Ці завдання сприяють формуванню в учнів конструктивних навичок, здатності до багаторазового переконструювання заданих елементів з метою знаходження можливих варіантів вирішення поставлених завдань.

2) використання завдань, що моделюють діяльність уяви на наочно-образному рівні. Вони формують в учнів здібність здійснювати всі операції з переструктурування елементів у внутрішньому плані, а не на рівні предметних дій.

3) використання на уроках предметно-практичного навчання (ручної праці) або у позакласній роботі широкого асортименту природних і

синтетичних матеріалів для збагачення чуттєвого досвіду учнів, розширення у них обсягу уявлень про навколишню дійсність, з метою формування структурних компонентів творчої уяви.

4) спрямування навчання на розвиток в учнів здібностей до сюжетного конструювання, включення заданих елементів в простий, а потім в розгорнутий контекст; формування у дітей цілісного бачення світу, представлення про взаємозв'язок об'єктів навколишньої дійсності.

5) виділення в якості структурного етапу уроку діяльності, що передбачає створення на основі форм вихідних матеріалів (природних або синтетичних) образів різних об'єктів.

6) надання учням свободи у виборі об'єктів діяльності, матеріалів для їх виготовлення, способів їх обробки; роз'яснення можливості варіативного виконання одних і тих же об'єктів за рахунок використання різних матеріалів.

7) використання на етапі планування майбутньої роботи так званих «відкритих планів», що дозволяють учням в процесі виготовлення виробу здійснювати різного виду правки і доповнення відповідно до задуму або виникненням нових ідей щодо виготовлення виробу;

8) включення в якості структурного елемента на заключних етапах уроку предметно-практичного відтворення режисерських і сюжетно-рольових ігор, що мають на меті створення учнями уявних ситуацій, прийняття на себе ролі і моделювання відповідно до цих ролей своєї поведінки.

9) створення в процесі уроків проблемних ситуацій, постановка задач логічного типу, неоднозначність розв'язання яких стимулює діяльність творчої уяви і сприяє формуванню механізмів комбінаторики даного психічного процесу.

Реалізація означених умов може здійснюватися лише в творчій діяльності, спеціально організованій учителем у процесі навчання. С. Рубінштейн, зокрема, розглядаючи взаємозв'язок творчої діяльності і ролі творчої уяви у ній, писав: «Уява і творчість тісно пов'язані між собою. Зв'язок між ними, проте, не такий, щоб можна було виходити з уяви як самодостатньої

функції і виводити з неї творчість як продукт її функціонування. Провідною вважається зворотна залежність, уява формується у процесі творчої діяльності» [65].

Саме тому на уроках дизайну і технологій слід використовувати форми навчання творчого характеру, що спонукають учнів до творчого самовираження, сприяють розвитку їхньої уяви та фантазії. Так, зокрема, вчителі можуть використовувати спеціальні ігри-вправи, запропоновані психологами і педагогами, методистами та представлені нами у Додатку В.

При необхідності всі ці ігрові вправи можуть бути змінені та доповнені за змістом і методами. Вчителі повинні пам'ятати, що лише системна і цілеспрямована робота може сприяти розвитку уяви учнів молодших класів. Ні в якому разі не можна відокремлювати його спорадично чи штучно від програмного матеріалу предмета. Тому розвиток уяви учнів сприятиме вдосконаленню змісту проектних курсів і прийомів за рахунок використання систем творчих завдань.

Розвивається уява молодших школярів завдяки розумінню важливості своєї творчої діяльності, наприклад, виготовлення святкових листівок на привітання мам. Позитивний емоційний образ, створений в уяві, спонукає дитину до розвитку та реалізації своїх ідей у творчих виробках. Створення нових змістовних образів вимагає підпорядкування образної діяльності конкретній меті, а саме підбору необхідних матеріалів. Без належного налаштування фантазія перетвориться на серію яскравих, але випадкових образів.

Велику роль у розвитку уяви учнів відіграє організація колективної творчої діяльності (наприклад, створення масштабних моделей, виготовлення костюмів та декорацій для вистави казок тощо). Виконання колективних творчих завдань учнями зазвичай супроводжується ентузіазмом до спільних цілей, активним обміном творчими ідеями, розвитком навичок командної роботи, почуттям власної відповідальності за покращення загальних результатів. Крім того, більш здібні учні активізують менш здібних учнів через свої приклади для наслідування.

Власний приклад учителя, безпосереднє виконання ним того чи іншого завдання (наприклад, створення на демонстраційному аркушеві власного ескізу виробу). є потужним каталізатором дитячої творчості. У такому випадку в дітей спостерігається захоплення роботою вчителя, прагнення працювати так само легко і натхненно, а це – ще одна спонука до творчості. «Що може бути краще фантазування разом із дітьми», зауважував П. Блонський. Розвитку фантазії учнів, за його словами, сприяє «поштовх зі сторони вчителя, його робота разом з учнями, сумісне фантазування» [20, с. 79].

З метою розвитку уяви учнів молодших класів вчителі можуть організовувати різні форми уроків. Для студентів нестандартні курси цікавіші за щоденні. Вони мають незвичайні ідеї, організації та методи. Наприклад, на уроці подорожей діти подорожують подумки, розмірковують над картинами на споріднені теми, слухають музику, створюють малюнки на суміжні теми. Під час навчальної екскурсії учні та вчителі виходять із класу для спостереження за навколишніми реальними предметами та явищами, збагачення зорового досвіду та пам'яті, сприяння розвитку уяви учнів. Адже процес створення уявних нових образів починається з дітей, дотримуючись загальної передачі основних характеристик предметів на малюнках. Поступово, за допомогою опори на реальне сприйняття, зображення наповнюється персоналізованими деталями і вдосконалюється.

Урок-вистава, на основі конкретного драматичного сюжету учні самостійно створюють плакати, декорації, костюми, маски. Урок картинної галереї, де учнів можуть переглянути картини певних авторів або певних тем. Художні роботи не тільки вчать дітей знаходити джерело своїх малюнкових ідей в навколишній дійсності, а й показують цікаві речі, які вони самі раніше не помічали. Урок-інтерв'ю, на якому учні спілкуються з професійними художниками. Таке заняття можна провести в творчій лабораторії художника, дозволяючи учням на власні очі побачити народження твору мистецтва, зрозуміти ідеї художника, вникнути в суть його творчості, переглянувши

ескізи, ескізи, ескізи, нотатки. та ідеї. Крім того, все це допоможе студентам зрозуміти, як художники ретельно вибирають ідеї та вирази для реалізації.

Ще одним ефективним методом розвитку фантазії учнів є усне малювання. Якщо справжня художня діяльність ґрунтується на технічних і креслярських здібностях учнів на цьому рівні розвитку, а він у цьому віці критично ставиться до цього, то усне малювання здійснюється в уяві. Це дозволяє дітям вийти за межі безпосереднього художнього досвіду та працювати на рівні, близькому до теорії.

Особливої уваги у формуванні уяви молодших школярів заслуговують ілюстрації казок. Без перебільшення можна сказати, що всі діти люблять показувати їм казки та ілюстрації. Тому вчителі можуть дозволити учням вибирати улюблені казки, вибирати улюблені сюжети, а також уявляти себе ілюстраторами, щоб намалювати до них ілюстрації. Учням можна запропонувати намалювати ілюстрації до творів мистецтва, або намалювати портрети улюблених героїв, або зобразити декорації, описані у творі. Це також допомагає синтезувати образи в уяві за допомогою аглютинації, підкреслення, перебільшення, літа, схематизації та набору тексту.

Важливою умовою розвитку фантазії у молодших школярів на уроках дизайну і технологій є організація спостережень довкілля (екскурсії). В. Сухомлинський закликав учителів вчити учнів мислити й уявляти у чудовій красі природи. Існує багато форм організації спостереження. В результаті у школі під блакитним небом відкрили курс шанування природи, за цей період діти навчилися спостерігати, досліджувати місцевість, де вони жили, перевіряти фольклорні прикмети про погоду, знання тварин і рослин. Сезонні екскурсії, курси «зелені курси», глобальні заочні «мандрівки» - збагачують уявлення учнів про навколишню дійсність та надають матеріал для творчих завдань. [57].

Великі можливості для розвитку уяви молодших школярів має залучення їх до творчої діяльності та ознайомлення учнів з техніками ручної обробки

різних матеріалів (різної фактури, кольору папір, природний матеріал, тканина, підручний матеріал, фарби, олівці, фломастери, воскові олівці, глина, тісто пластилін,) та нетрадиційні техніки виготовлення виробів (штамбування, фелтінг (сухе та мокре валяння), квілінг, паперопластика, пап'є маше, декупаж, аплікація, бісероплетіння).

Особливо важливим аспектом розвивальної роботи є усвідомлення учнями народних художніх традицій та зразків народного мистецтва, які є не лише перекладачами художньої діяльності, а й інструментами пізнання національної історії, культурних норм, естетичних смаків.

У наш час, чи то педагогіка, чи то психологічна наука, інтерес людей до народної педагогіки, вічного й невичерпного джерела педагогіки, неухильно зростає, значення якої для виховання й виховання підростаючого покоління надзвичайно величезне. Просвітницька діяльність мільйонів людей за тисячі років сформувала певний освітній досвід, який з часом викристалізувався у велику просвітницьку мудрість-народну освіту.

Необхідність використання народної педагогіки в сучасній школі зумовлюється багатьма факторами. По-перше, сприяє повній реалізації принципу Великі можливості для розвитку фантазії молодших школярів, залучення їх до творчої діяльності мають уроки художньої праці.

Особливо важливим аспектом розвивальної роботи є усвідомлення учнями народних традицій та зразків народного мистецтва в мистецтві, які є не лише перекладачами художньої діяльності, а й інструментами пізнання національної історії, культурних норм, естетичних смаків.

Нині інтерес людей неухильно виріс від педагогіки та психологічної науки до народної педагогіки — вічного й невичерпного джерела педагогічної мудрості, надзвичайно важливої для виховання й виховання підростаючого покоління. Просвітницька діяльність мільйонів людей за тисячі років сформувала певний виховний досвід, з часом сформувалася велика виховна мудрість-народна педагогіка.

Необхідність використання народної педагогіки в сучасній школі зумовлюється багатьма факторами. По-перше, сприяє повній реалізації принципу зв'язку школи з життям народу. По-друге, забезпечує наступність між дошкільним і шкільним навчанням, полегшує перехід від сімейної обстановки до шкільної. По-третє, збагачує, урізноманітнює, а водночас оптимізує роботу вчителя [49].

У народній педагогіці розвиток творчого потенціалу дітей, особливо їхньої уяви, є основною характеристикою творчої особистості та її діяльності, що є дуже важливим. Відомі педагоги К. Ушинський [69] і В. Сухомлинський [56] наголошували, що фантазія дуже важлива для творчого розвитку дітей, тому помилково вважати, що їй не приділяють належної уваги вдома та в школі.

Стимулюючим засобом розвитку уяви фантазії є дитячий фольклор, який охоплює словесну творчість (колискові пісні, потішки, небилиці, забавлянки, казки про тварин, чарівні казки, побутові казки, билиці, бувальщини), творчість дорослих, яка з часом перейшла в дитячий репертуар (заклички, примовки, ігрові пісні, приспівки, лічилки), і безпосередньо дитячу творчість (дражнили, скоромовки,) [48; 249].

Варто зауважити, що учні на основі почутих творів різних жанрів складають свої власні твори, охоче вдаються до словесної творчості.

Особливе місце у розвитку уяви дітей посідає казка, яка спонукає дитячу фантазію активізуватися. «Казка, гра, фантазія, зауважував В. Сухомлинський, животворне джерело дитячого мислення, благородних почуттів і прагнень... Через казкові образи в свідомість дітей входить слово з його найтоншими відтінками... Без казки живої, яскравої, що оволоділа свідомістю і почуттями дитини, неможливо уявити дитячого мислення і дитячої мови як певного ступеня людського мислення і мови» [56, с. 176-177].

Слід зазначити, що яскраві образи, створені дітьми під час прослуховування різноманітних творів, надовго зберігатимуться в дитячій

пам'яті, а потім відобразатимуться в грі, стаючи одним із джерел змісту їхніх сюжетних героїв. .

Участь молодших школярів у різноманітних видах декоративно-ужиткового мистецтва сприяє розвитку їхньої уяви, і ці мистецтва органічно вплітаються в повсякденне життя кожної української родини. Правильно вчинили батьки, які успадкували знання, навички та вміння художнього килимарства та ткацтва, вишивки, гончарства, розпису, писанкарства, художнього столярства, скла та металу [49].

За допомогою драматичного методу він можна сприяти творчому розвитку молодших школярів. Народна драма, як сукупність усних віршів у різних формах і виразах, формується в процесі драматургії. Особливості народного театру: (поєднання тексту, музики, співу і танцю), імпровізація, комедія та пародія роблять ці форми дуже привабливими. З великим ентузіазмом діти беруть участь у театральних постановках та обрядах, матеріалами яких є казки, хороводи, календарні вірші, весільні обряди тощо. Введіть уявну ситуацію і трансформуйте її в різні образи. Виготовлення костюмів і декорацій допоможе розвинути уяву учнів [52].

Тому для розвитку уяви учнів молодших класів на уроках дизайну та технології вчителі можуть широко використовувати різноманітні форми, методи та прийоми на уроках та в позаурочний час. Спектр їх застосування дуже широкий, практично безмежний. Все залежить від винахідливості та творчої ініціативи самих вчителів, які завжди можуть і повинні доречно включати у свою роботу той чи інший стиль навчання.

Висновки до другого розділу

З метою вивчення розвитку творчої уяви молодших школярів було організовано та проведено дослідження за участю школярів 1-4 класів.

Критеріями розвитку творчої пізнавальної активності та уяви ми визначили: когнітивний критерій (якісна оцінка знань: усвідомленість; дієвість; систематичність; якісна оцінка способів пізнавальної діяльності-володіння прийомами виділення головного, а також прийомами порівняння та аналізу; діяльнісний (вміння, що з'явилися в результаті розвитку прийомів розумової діяльності); мотиваційний; (якісна оцінка мотивів вчення, спрямованих на творчість, стійкість; дієвість).

Для оцінки рівня сформованості творчої уяви нами використано такі показники, як: кількісна продуктивність діяльності, оригінальність уяви, гнучкість використання ідей.

Отримані результати показали, що переважна більшість учнів мають низький та середній рівень творчої уяви, що підтверджує проблеми швидкості придумування; оригінальності малюнку; різноманітності образів; деталізації образів, наявності їх характеристик.

Згідно з результатами проведеного дослідження було теоретично обґрунтовано організаційно-методичне забезпечення для підвищення рівня розвитку творчої уяви молодших школярів на уроках дизайну і технологій, яке охоплювало методи та прийоми формування творчої уяви молодших школярів на уроках дизайну і технологій, а також обґрунтування організаційно-педагогічних умов розвитку уяви молодших школярів на уроках дизайну і технологій.

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз наукової літератури та проблеми розвитку уяви молодших школярів на уроках дизайну і технологій показав, що багато вчених розглядають необхідність та доцільність формування цього процесу під час навчання. Основними аспектами в дослідженні уяви є пізнавальна функція уяви і творча продуктивна здатність уяви. Творча уява є необхідним компонентом творчої діяльності людини.

В результаті проведеного дослідження нами було встановлено, що провідними компонентами уяви молодших школярів є минулий досвід, предметне середовище, які залежать від внутрішньої позиції учня. У молодшому шкільному віці відбувається активний розвиток його уяви. Етапами творчої уяви у дітей молодшого шкільного віку є підготовчий (спонукання до створення), виношування задуму (ескіз, замальовка), реалізація задуму (створення конкретного твору), представлення результату (наприклад, виставка робіт).

Нами були визначені критерії та показники творчої уяви молодших школярів, використання яких дозволило визначити ефективність роботи. Критеріями творчої пізнавальної активності є когнітивний-якісна оцінка знань (усвідомленість; дієвість; систематичність); діяльнісний - якісна оцінка способів пізнавальної діяльності (володіння прийомами виділення головного, а також прийомами порівняння та аналізу; уміння, що з'явилися в результаті розвитку прийомів розумової діяльності); мотиваційний-якісна оцінка мотивів навчання, спрямованих на творчість (стійкість; дієвість).

Нами встановлено, що для оцінки рівня сформованості творчої уяви доцільно використовувати такі показники, як кількісна продуктивність діяльності, оригінальність уяви, гнучкість використання ідей.

В результаті констатувального дослідження нами встановлено, що більша кількість учнів мають низький та середній рівень творчої уяви, що підтверджує

проблеми швидкості придумування; оригінальності малюнку; різноманітності образів; деталізації образів, наявності їх характеристик.

Згідно з результатами проведеного дослідження було теоретично обґрунтовано організаційно-методичне забезпечення для підвищення рівня розвитку творчої уяви молодших школярів на уроках дизайну і технологій, яке охоплювало методи та прийоми формування творчої уяви молодших школярів на уроках дизайну і технологій, а також обґрунтування організаційно-педагогічних умов розвитку уяви молодших школярів на уроках дизайну і технологій.

Найкращим способом розвитку уяви учнів є уроки дизайну та технологій. На нашу думку, зосереджено на основному прийомі формування творчої уяви молодших школярів-опис його конструкції, виду та способу використання. Розкрито особливості використання методів творчого проекту, ігрових методів, методів створення декоративних виробів (мозковий штурм, синектика, фокус-об'єктні методи, електронні методи, аналогії). Підкреслено важливість використання групових та колективних форм організації навчального процесу для створення сприятливої, творчої та емоційної атмосфери. Для розвитку творчої уяви важливим є використання наочних методів навчання вчителів для збагачення художньо-естетичного досвіду молодших школярів як основи творчої роботи. Крім того, необхідно використовувати як регенеративний пошук, так і локальний пошук, а також творчі методи навчання.

Розвитку творчої уяви сприяють такі умови, як: включення учнів у різні види діяльності, використання нетрадиційних форм проведення уроків, створення проблемних ситуацій, екскурсії, застосування рольових ігор, самостійне виконання роботи, планування роботи та виконання виробів, використання різних матеріалів, використання різних типів завдань, в тому числі і психологічних завдань і вправ.

Проведене дослідження дозволило виявити основні шляхи реалізації умов розвитку творчої уяви на уроці. Це є використання загальної методики індивідуального підходу в процесі навчання; облік індивідуальних

особливостей учнів при включенні їх в активні види самостійної діяльності; облік індивідуальних особливостей учнів при вирішенні ними творчих завдань; розгляд можливого застосування тих чи інших методів на різних етапах уроку (на різних видах уроку).

Виконана робота не вичерпує усіх аспектів окресленої проблеми, яка повинна мати продовження у дослідженнях, як теоретичного, так і методичного характеру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамян В. Ц. Розвиток уяви і фантазії майбутнього педагога. Театральна педагогіка. Київ : Лібра, 1996. С. 128-137.
2. Андрощук І.В. Методика виховної роботи: навч. посібник / І.В. Андрощук, І.П. Андрощук. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2014. – 320 с.
3. Антонович Є.А. Декоративно-прикладне мистецтво з практикумом в навчальних майстернях. - К., 2001. С. 120.
4. Антонович Є.А., Захарчук-Чугай Р.В., Станкович М.Є. Декоративно-прикладне мистецтво. - Львів: Світ, 2010. С. 272.
5. Антонович Є.А., Проців В.І., Свид С.П. Художні техніки у школі. - К., 2007. С. 305.
6. Барташнікова І. А., Барташніков О. О. Розвиток уяви та творчих здібностей у дітей 5–7 років: Навчальний посібник / 2-е вид., переробл. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2007. 64 с.
7. Блонский П. П. Избранные педагогические и психологические сочинения : В 2-х т. / под ред. А. В. Петровского. Москва : Педагогика, 1979. Т. 1. 304 с.
8. Від ремесла до творчості: Збірник. - К.: Час, 2008. С. 152.
9. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте / Л. С. Выготский. – СПб.: СОЮЗ, 1997. С. 96.
10. Вундт В. Фантазия как основа искусства / пер. с нем. Л. А. Зандрер, ред. А. П. Нечаев. Москва : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2010. 152 с.
11. Грузинська І. М. Психологічні умови розвитку творчої уяви дітей старшого дошкільного віку: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2019. 21 с.
12. Денисюк А. С. Уява і творчість молодших школярів : навч.-метод. посіб. для студ. психол. та пед. фак. / Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк : РВВ «Вежа», 2005. 145 с.
13. Державний стандарт початкової освіти. URL:
<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti>

14. Дубровська Д.М. Основи психології: Навч. пос. - Львів: Світ, 2011. С. 280.
15. Дудецький О. Я. Теоретичні основи уяви / О. Я. Дудецький. – Смоленськ, 2014.
16. Захарченко Р.О. Виховання в школярів національної самосвідомості // Трудова підготовка в закладах освіти. -2008. - №2. С. 24-27.
17. Захарчук-Чугай Р.В. Декоративно-прикладне мистецтво.-Львів: Світ, 2003. С. 89-94.
18. Іваночко А.В. Народні ремесла на уроках трудового навчання // Трудова підготовка в закладах освіти. - 2008. -№3. С. 10-11.
19. Карабаєва І. І. Психолого-педагогічні умови розвитку творчої уяви у старших дошкільників. Актуальні проблеми психології : зб. наук. ст. / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Київ, 2006. Т. 4: Психологія розвитку дошкільника. Вип. 3. С. 112-122 .
20. Карабаєва І. І. Розвиток уяви – шлях до особистісного зростання дошкільників. Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Київ, 2008. Т. 7 : Екологічна психологія. Вип. 14. С. 102-105.
21. Карабаєва І. У світі дитячих фантазій // Початкова освіта. – 2005. – №37., жовтень. С. 2–8.
22. Карабаєва І. Фантазії наших дітей // Психолог. – 2014. – №36.-вересень.- с. 25-27.
23. Кириченко М. А. Розвиток у дітей просторової уяви на уроках тематичного малювання. Початкова школа. 1976. № 1. С. 53-57.
24. Клепіков О. І., Кучерявий І. Т. Основи творчості особи. Київ : Вища школа, 1996. 295 с.
25. Клименко В. В. Механізм творчості: чи можна його розвивати? Київ : Шкільний світ, 2001. 95 с.
26. Клименко В. В. Психологія творчості : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 480 с.

27. Ковальов О. Є. Методика викладання декоративного мистецтва у початковій школі. - Суми: ВВП "Мрія - Г ЛТД, 2017. С. 204.
28. Коновальчук М. Педагогічна творчість учителя в роботі з обдарованими молодшими школярами: навч.-метод. посіб. Київ : ТОВ «СІТІПРІНТ», 2013. 90 с.
29. Концепція «Нова українська школа». URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>
30. Кудрявцев В. Т. Воображение ребёнка: природа и развитие (Статья вторая). Психологический журнал. 2001. Том 22. №6. С. 64-76.
31. Кузнецов А. Розвинути фантазію – створити особистість. Дошкільне виховання. 1996. № 12. С. 9.
32. М'ясоїд П. А. Психологічне пізнання: історія, логіка, психологія. Київ : Либідь, 2016. 560 с.
33. М'ясоїд П. А. Уява. Загальна психологія: навч. посіб. Київ : Вища школа, 2000. С. 322-340.
34. Макрідіна Л. О. Розвиток творчої уяви на основі ТРВЗ: Програма курсу для учнів 1-4 класів. Запоріжжя : Прем'єр, 2003. 32 с.
35. Мацько Н. В. Уява. Фантазія. Мислення. Дошкільне виховання. 1993. № 1. С. 18-19.
36. Митник О. Навчально-творча діяльність молодших школярів на уроках технологій. Київ : Початкова школа, 2005. 96 с.
37. Немов Р. С. Психологія: Підручник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів: У 3 кн. - 4е. видання - М.: Гуманітарний видавничий центр Владос, 2001. - Кн. 1: Загальні основи психології / Уява. С. 260-271.
38. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посіб. / за ред. О.І. Пометун. Київ : Вид-во А.С.К., 2004. 192 с.

39. Помиткін Е. О. Духовно-собистісний підхід у процесі активізації творчого розвитку вчителя. Педагогічний процес: теорія і практика: зб. наук. пр. Випуск 2. Київ, 2010. С. 241-250.
40. Помиткін Е. О. Створення сприятливої емоційної атмосфери на уроці як чинник успішної професійної взаємодії учителя з учнем. Психологічні та педагогічні проблеми педагогічної дії: зб. наук. пр. / за наук. ред. В. В. Рибалки, Е. О. Помиткіна. – Харків : НТУ «ХП», 2012. С. 318-328.
41. Про загальну середню освіту : Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1999. № 28. Ст. 230. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14>
42. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
43. Психологія: Словарь / под ред. А. В. Петровского, М. Т. Ярошевского. 2-е изд., испр. и доп. Москва: Политиздат, 1990. 494 с.
44. Психологія: підручник / Ю. Л. Трофімов, В. В. Рибалка, П. А. Гончарук та ін.; за ред. Ю. Л. Трофімова. 3-тє вид., стереотип. Київ: Либідь, 2001. 560 с.
45. Рожнев Я.А. Методика трудового обучения с практикумом в учебных мастерских. - М.: Просвещение, 2018. С. 240.
46. Розет И. М. Психология фантазии: Экспериментально-теоретическое исследование внутренних закономерностей продуктивной умственной деятельности. 2-е изд. испр. и доп. Минск : Университетская, 1991. 342 с.
47. Роменець В. А. Фантазія, пізнання, творчість. Київ : Наукова думка, 1965. 151с.
48. Рослякова Е. Е. Влияние воображения на развитие личности ребенка дошкольного возраста. Начальная школа: плюс до и после. 2002. №12. С. 11-14.
49. Рослякова Е. Е. Проблема воображения в контексте гуманистического подхода к развитию личности ребенка. Начальная школа: плюс до и после. 2003. №5. С. 51-53.

50. Рубинштейн С. Л. Воображение. Основы общей психологии. Санкт-Петербург : Питер, 1999. С. 295-308.
51. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб.: Питер, 2003. С. 713.
52. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии: учеб пособие / С.Л.Рубинштейн. – Питер: Мастер психологии, 2002. – 456 с.
53. Савченко О. Я. Розвивай свої творчі здібності: навчально-методичний посібник для молодших школярів / О. Я. Савченко. – К.: Освіта, 2003. С. 224.
54. Смульсон М. І. Психологія розвитку інтелекту: монографія. Київ : Нора-друк, 2003. 298 с.
55. Субботина Л. Розвиток уяви дітей. Завуч. 2003. (Червень №17-18). С. 29.
56. Сухомлинський В. О. Духовний світ школяра : вибрані твори у 5 т. Т. 1 / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. шк., 1976. – 654 с.
57. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Вибрані твори: В 5-ти т. Київ : Радянська школа, 1977. Т. 3. 670 с.
58. Сухомлинський В. О. Сто порад учителеві / В. О. Сухомлинський. – К.: Рад. шк., 1988. С. 304.
59. Тарасова К. В. Онтогенез музикальних способностей. Москва : Педагогика, 1988. 175 с.
60. Тетеріна О. Керуємо уявою: система вправ. Початкова школа. 2002.
61. Тименко В. П. Розвиток творчості у молодших школярів. Початкова школа. 1994. № 11. С.18-21.
62. Титов І.Г. Творча уява молодшого школяра // Практична психологія та соціальна робота. – 2016. – №4. С. 72–76.
63. Тітов І. Г. Розвиток творчої уяви молодших школярів як компонента становлення їхньої суб'єктності : автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Київ, 2007. 20 с.

64. Тітов І. Г. Розвиток творчої уяви молодших школярів: навч.-метод. посіб. для шкільних психологів та вчителів / за ред Г. О. Балла. Полтава: Астрєя, 2006. 112 с.
65. Ткач Л. П. Ігри та вправи на розвиток: уваги, пам'яті, мислення, мовлення, уяви і фантазії молодших школярів. Кам'янець-Подільський, 2015. 48 с.
66. Тхоржевський Д.О. Система трудового навчання. - К.: Вища школа, 1985 С. 175.
67. Урадовских Г. Художественное конструирование: фантастические возможности. Дошкольное образование – Первое сентября. 2012. №1. С. 20-24.
68. Ушинський К. Д. Уява. Вибрані педагогічні твори: У 2-х т. Київ : Радянська школа, 1983. Т. 1. С. 290-301.
69. Фрейтаг И.Г. Урок технического труда в начальных классах. - М: Просвещение, 2009. С. 64.
70. Хорунжий В.І. Методика трудового навчання в початкових класах. Частина II. - Олександрія: РВА "Світло", 2004. С. 96.
71. Хорунжий В.І., Черніка Г.П. Методика трудового навчання в початкових класах. Ч. I. - Олександрія: РВА "Світло", 2003. С. 96.
72. Чеботова Я. В. Формування уяви в процесі образотворчої діяльності: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01 – загальна психологія, історія психології. Університет внутрішніх справ МВС України. Харків, 1995. 20с.
73. Чорна Л. О. Роль шкільного психолога у розвитку творчої уяви молодших школярів // Л. О. Чорна // Обдарована дитина. – 2004. – № 9. С. 24-29.
74. Чорна О. М. Психолого-педагогічні умови розвитку фантазії молодших школярів у навчальній діяльності. Наукові записки: зб. матеріалів наук.-практ. конф. викладачів і студентів Ін-ту педагогіки і психології. Серія «Психологія». Випуск 7. Вінниця : ТОВ «Фірма «Планер», 2016. С. 69-71.
75. Швалб Ю. М. Функції уяви у просторі життя особистості. Науковий вісник Миколаївського держ. ун-ту ім. В. О. Сухомлинського. Серія. : Психологічні науки. 2013. Т. 2. Вип. 10. С. 330-334.

76. Явовенко М. Розвиток уяви та літературних здібностей молодших школярів / М. Явовенко // Початкова школа. – 2003. – № 3. С. 14-17.
77. Яценко Т. В. Психологічні особливості розвитку творчої уяви обдарованих дітей старшого дошкільного віку : автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. Київ, 2016. 20 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Методики дослідження рівня розвитку творчої уяви молодших школярів

1. Методика "Скульптура"

Метою цієї методики є виявлення розвитку творчої уяви молодших школярів.

Дитині пропонується набір пластиліну і завдання: за 5 хв. змайструвати якусь саморобку, виліпив її з пластиліну.

Фантазія дитини оцінюється за такими параметрами від 0 до 10 балів.

0-1 бал ставиться дитині в тому випадку, якщо за відведений на виконання завдання час (5 хв.) він так і не зміг нічого придумати і зробити руками.

2-3 бали дитина отримує тоді, коли він придумав і виліпив із пластиліну щось дуже просте, наприклад кулька, кубик, паличку, кільце і т.п.

4-5 балів дитина заробляє в тому випадку, якщо він зробив порівняно просту саморобку, в якій є невелика кількість звичайних деталей, не більше двох - трьох.

6-7 балів дитині ставиться в тому випадку, якщо він придумав щось незвичайне, але разом з тим не відмінне багатством фантазії.

8-9 балів дитина отримує тоді, коли придумана їм річ досить оригінальна, але детально не опрацьована.

10 балів цьому завданню дитина може одержати лише в тому випадку, якщо придумана їм річ вельми оригінальна, детально опрацьована і відрізняється хорошим художнім смаком.

Таким чином, отримавши результати учнів молодшого шкільного віку, ми можемо оцінити загальний рівень розвитку їх уяви:

8-10 балів - високий рівень;

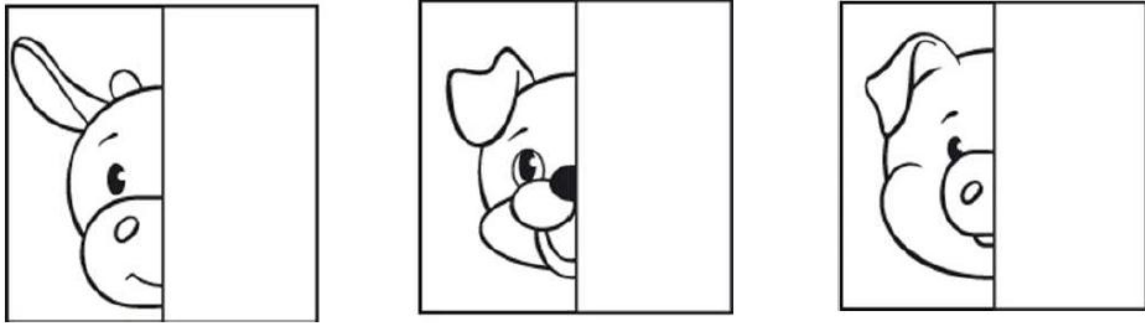
5-7 балів - середній рівень;

0 - 4 - низький рівень;

2. Методика «Домалюй картинку».

Проводиться з метою визначення ступеню уяви дитини.

Процедура методики полягає в тому, що дитині дають простий олівець середньої м'якості, гумку та стандартний аркуш паперу формату А4 (210 x 297 мм) з спрощеними схематичними зображеннями предметів і незакінченими лініями невизначеного характеру, які треба домалювати так, щоб вийшла цілісна картина

І надають інструкцію: “Домалюй, будь ласка, другу симетричну половину малюнку, якомога краще”. На питання, які, як правило, носять уточнюючий характер, слід відповідати ухильно. На будь-які вираження сумнівів можна сказати: “ти почни, а далі легше буде...” Важливо звернути увагу на те, як дитина малює деталі, обличчя та різні елементи.

Оцінка рівня розвитку уяви наступна:

8-10 балів - високий рівень (в тому випадку, якщо домальована частина повністю ідентична намальованій картинці);

5-7 балів - середній рівень (виконання всіх вимог, крім синтетичного способу малювання, або якщо присутній синтетичний спосіб, але не намальовані деякі деталі);

0 - 4 - низький рівень (нерозбірливі каракулі, шаркання);

3. Методика "Мисливець".

Мета цієї методики визначення рівня розвитку уяви та уваги молодшого школяра.

На методику дається дитині 10 хв. Ця гра тісно пов'язана з другою, адже її мета також виявити не тільки ступінь розвитку уяви, а і ступінь уважності дитини.

Дітям надається змога стати уважними мисливцями і знайти на зображенні (зашумлення малюнку) всіх тварин (Додаток Б).

А також спробувати створити подібне зображення.

Оцінювання відбувається за десятибальною системою, як у минулих двох методиках:

8-10 балів - високий рівень (усі фігури були знайдені та розмальовані);

5-7 балів - середній рівень (фігури знайдені не всі, та\або дитина не вклалася час);

0-4 балів - низький рівень (мала кількість знайдених фігур, або їх відсутність).

План-конспект уроку дизайну і технологій

Тема: «*Фантастичні герої, виліплені з пластиліну*».

Мета: вдосконалювати вміння та навички роботи з пластиліном — розм'якшуванням пластилінової палички, розкачуванням, розмазуванням, витягуванням, обрізуванням стеками, примазуванням тощо; розширити знання учнів про професію скульптора та інструменти, якими він працює; закріпити поняття скульптури; розвивати нестандартне мислення, творчість, увагу, уяву, фантазію; прищеплювати любов до прекрасного; виховувати працелюбність, акуратність, старанність.

Об'єкт праці: равлик.

Обладнання: таблиці, малюнки із зображенням равликів, зразки готових виробів із пластиліну.

Інструменти та матеріали: пластилін, стеки, кольоровий картон.

Тип уроку: комбінований.

Клас: 1-Б.

План уроку

1. Організація класу до уроку

1.1. Створення сприятливого психологічного комфорту

- Вже дзвінок нам дав сигнал – працювати час настав.

Тож, і ми часу не гаймо – працювати починаймо.

Добрий день, діти! Мене звати Уляна Василівна і сьогодні урок з трудового навчання з вами проведу я. Сподіваюсь, що ми з вами потоваришуємо.

1.2. Перевірка готовності робочих місць до уроку

- Погляньте чи всі ви підготувалися до уроку трудового навчання: у вас на партах повинні бути: пластилін, дощечка для пластиліну та стеки. Зайві речі приберіть з парт.

2. Актуалізація знань учнів

— Діти, а чи знаєте ви, що таке ліплення? (Ліплення - це один з видів образотворчого мистецтва, в якому з пластичних матеріалів створюються об'ємні образи.)

- А що є основним інструментом у ліпленні? (Основним інструментом у ліпленні є рука (вірніше, обидві руки))

- Що може бути робочим матеріалом для ліплення? (Пластилін, глина і солоне тісто)

- А що ж таке пластилін? (Пластилін – це матеріал для ліплення, основною якою є суха глина та парафін.)

- Чи знаєте ви, коли виник пластилін? Якщо ні, то ось послухайте. (Як матеріал для ліплення пластилін був відомий ще дуже давно, майже 2 тисячі років назад. Спочатку наші предки ліпили з глини чи воску, але це було незручно, бо глина прилипала до рук, а віск танув і ставав рідким при найменшому збільшенні

температури. Але саме властивість воску танути наштовхнула на думку про те, що вийде, якщо змішати глину та віск? І їх змішали. У результаті з'явився перший пластилін. До його складу спочатку входили очищений та подрібнений порошок глини і натуральний чи мінеральний віск. Потім почали додавати тваринний жир, щоб пластилін не засихав та інші інгредієнти.

- Хто знає, які є види пластиліну? (Сьогодні виробляють два види пластиліну: парафіновий і восковий. Пластилін поділяється на: пластилін звичайний; пластилінова паста; пластилін – полістерол; пластилін кульковий. Залежно від консистенції пластилін ділиться на три групи: твердий, середньої твердості і м'який.) тут потрібні ілюстрації

3. Вивчення нового матеріалу

3.1. Повідомлення теми та мотивації діяльності школярів.

– Сьогодні ми будемо працювати із звичайним пластиліном. А саме виготовляти із пластиліну фантастичного героя, якого ви зможете подарувати своїм друзям або поповнити свою іграшкову колекцію.

3.2. Вступна бесіда.

- А хто може назвати свого улюбленого казкового героя? Чому саме він є твоїм улюбленим?

- А може комусь більше подобається фантастичний герой з мультфільму? Хто саме?

– Діти, погляньте, будь ласка, ось на цей малюнок.

– Що на ньому зображено? (Лялька) Опишіть її зовнішній вигляд. Скажіть, якого кольору у неї волосся та очі.

– У що одягнена лялька? Якого кольору у неї плаття?

– Отже, на малюнку ми бачимо ляльку лише спереду. Чому ми не можемо бачити, яка лялька збоку або ззаду? Як видумаете, що потрібно зробити для того, щоб побачити ляльку з різних боків?

– Правильно, її можна зліпити з пластиліну і розглянути з усіх боків.

– Отже, не тільки ляльку, але й інші вироби можна зліпити з пластиліну чи глини або вирізати з дерева.

– Пригадайте казку, у якій із деревинки вирізали маленького довгоногого хлопчика. («Пригоди Буратіно»)

- Як називається вид образотворчого мистецтва, у якому матеріалом для виготовлення виробів є деревина, глина, граніт, мармур і навіть пластилін? (скульптура)

- Що є характерною особливістю даного виду ОМ? (форма, об'єм)

Словникова робота.

– Скульптура (лат. *sculptura*, від *sculpo* — вирізаю, висікаю) — вид образотворчого мистецтва, характерною особливістю якого є форма, об'єм. Людей, які виробляють скульптури, називають скульпторами. Матеріалом для скульптури може бути метал, глина, каміння, дерево, гіпс та ін.

– Основний інструмент в роботі скульптора — рука.

Робочими інструментами, з якими працює скульптор є молоток, зубило, різець, ніж, тощо. (перегляд ілюстрацій із зображенням різних скульптур)

Продовження бесіди.

– А зараз ви станете маленькими скульпторами-початківцями. Відгадавши загадку, ви дізнаєтесь, кого ми ліпитимемо на уроці.

Загадки.

– Що це за будинок

Ходить без доріжки,

Схожий він на колобок,

А піддахом — ріжки? (Равлик)

- Молодці! Ви правильно відгадали загадку.

3.3. Прослуховування казки «Равлик».

- А зараз, послухайте будь ласка уважно казку, тому що вам потрібно буде відповісти на мої питання.

Народна казка

У давні-давні часи царем усіх звірів був лев. Якось лев скликав своїх підданців, щоб оголосити їм царський указ. Усі звірі від найменшого до найбільшого зібралися на галявині перед лєвовою печерою. Вийшов до них цар-лев:

- Чи усі тут? – спитав.

- Усі, царю, лише равлика нема, - заподливо доповіла лисичка.

- Цар не чекатиме якогось равлика! - гарикнув лев, але цієї ж миті на галявину вповз захеканий равлик.

— Ти запізнився! — люто вишкірив зуби лев.

— Вибач мені, царю, я не навмисне, — заходився виправдовуватися равлик. — Я вийшов з дому завчасно. Але на середині дороги зірвався вітер, почався дощ, тож я повернувся додому, взяв на плечі свою хатину, щоб було де обсушитися, і поніс з собою. От поки ходив туди-сюди, згаяв час і запізнився.

Лев уважно вислухав равлика, трохи подумав і виголосив своє рішення:

— Якщо ти такий пещений, що боїшся вітру і дощу, відтепер завжди носитимеш свою хатку на спині, куди б ти не йшов.

І відтоді равлик живе у хатці, яку завжди носить з собою.

- То хто головні герої казки? (лев, равлик)

- Чому равлик запізнився?

- Яке рішення виголосив лев?

3.4. Пояснення послідовності виготовлення виробу.

3.4.1. Аналіз зразка виробу та його конструктивних особливостей

- Як я вже вам сказала, ми сьогодні будемо ліпити равлика із пластиліну.

- Подивіться уважно на цю композицію.

- З яких частин складається наш равлик? (з тільця та домівки)

- Які кольори тут використані?
- Які кольори ще можна використати?
- Який настрій у вас викликає дана композиція?
- Кому ви подаруєте свою композицію?

3.4.2. Сповіднений показ з поясненням.

Отже, щоб зліпити равлика нам необхідно:

1. Взяти, тло зеленого кольору з намальованим равликом.
2. Шляхом «розмазування» заповнюємо тільце пластиліном. Робимо оченята.
3. Домівка равлика має спіралеподібну будову. Тому приготуйте для нього довгий джгутик, що плавно потовщується з одного кінця до другого. Починаючи з тоненького кінця, скрутіть джгутик подібно до спіралі. Трохи притискайте до аркуша.
4. Заповнюємо площину аркуша. Можна зробити травку, сонечко тощо.
5. Під час ліплення допомагайте собі стеками, особливо в процесі обробки невеликих частин, наприклад, мордочки з ротиком та очками.

4. Практична самостійна робота учнів

4.1. Інструктаж з техніки безпеки.

Перш ніж приступати до роботи, ми з вами повторимо правила техніки безпеки на уроці трудового навчання, та правила роботи з пластиліном.

Інструкції з техніки безпеки для уроків трудового навчання та гурткових занять у початкових класах:

1. Перш ніж розпочати роботу, приготуй своє робоче місце (кожний предмет має своє місце і знаходиться у зоні досяжності руки; усе зайве прибирають).
2. Чистота і порядок на робочому місці – запорука акуратного, вірного і швидкого виконання роботи.
3. Використовуй інструмент тільки за його призначенням, не працюй несправним інструментом.
4. Будь уважним під час роботи.
5. Після закінчення роботи прибери своє робоче місце.

Правила роботи з пластиліном:

1. Не розмахуйте стеками, щоб не поранити себе чи інших.
2. Ліпити слід тільки на дошці для ліплення.
3. Не залишати шматочки пластиліну на парті, не кидати їх на підлогу.
4. Після роботи добре помити руки.
5. Працювати потрібно охайно.

4.2. Поетапне виготовлення виробу учнями під керівництвом учителя.

- Якщо комусь потрібна буде моя допомога, піднімайте руку ,я до вас підійду і допоможу вам.

Фізкультхвилинка
Трава низенька-низенька,
Дерева високі-високі,
Вітер дерева колише,гойдає,
То вперед, то назад ,
То вправо, то вліво нахиляє,
Птахи летять, відлітають,
А діти тихенько за парти сідають.

5. Підсумок уроку

5.1. Підсумкова бесіда

- Яку роботу ми виконували у класній майстерні?(ліпила равлика з пластиліну)
- Як називаються об'ємні вироби, зліплені із пластиліну, глини тощо?(скульптура)
- Як називають тих людей, які ці вироби роблять?(скульптори)
- Які матеріали використовують скульптори у своїх виробках?(пластилін,глину,дерево)
- Чи завжди скульптура має об'єм?(так)

5.2. Аналіз та оцінювання робіт учнів

- А зараз вийдіть до дошки всі дітки, які отримали смайлики. Сьогодні ви справилися із завданням найкраще. Й виконали вироби старанно та акуратно. А всім іншим діткам наступного разу обов'язково потрібно постаратися більше, щоб і на ваші вироби подивився весь клас. Сідайте.

5.3 Прибирання робочих місць

Додаток В*Ігри-вправи на розвиток уяви молодших школярів*

«Цікава мозаїка». Учитель пропонує учням, використовуючи набір геометричних фігур (коло, прямокутник, трапеція, трикутник), намалювати якомога більше різних предметів. Причому кожна з запропонованих фігур можна використовувати по декілька разів і яких завгодно розмірів. Не дозволяється лише використовувати інші геометричні фігури та лінії.

«Закарлючки». Учитель роздає учням аркуші з зображеними на них закарлючками. Після чого пропонує учням уважно придивитися до поданих закарлючок і домалювати кожна з них до завершеного зображення. Утворені зображення необхідно назвати і підписати.

«Дивовижні кола». Учитель роздає кожному учневі аркуш паперу, на якому намальовані десять кіл, різних за розміром. Учнім необхідно домалювати кола так, щоб вийшло десять різних предметів, які мають округлу форму або в яких коло є складовою частиною. Заохочується оригінальність мислення, визначаються нестандартні підходи до виконання завдання.

«Незакінчений малюнок». Учитель роздає учням аркуші з зображеними на них окремими елементами. Учнім необхідно, використовуючи запропоновані елементи, зобразити тематичний малюнок, придумавши йому назву.

«Три фарби». Учитель пропонує учням взяти три фарби, які, на їх думку, найкраще поєднуються між собою, і розфарбувати ними весь аркуш. Після цього дітям необхідно придумати до своїх малюнків якомога більше назв.

«Музичний малюнок». Учитель включає для прослуховування будь-який музичний твір і пропонує учням із закритими очима проводити на аркуші довільні лінії у відповідності зі сприйманням музики, потім знайти в утвореному розмаїтті ліній образи, обвести їх різнокольоровими олівцями, розмалювати, а також підписати, придумавши їм назви.

«Малюнок у декілька рук». Учитель пропонує учням уявити будь-який образ. Потім перший учень на аркуші паперу зображує окремий елемент загаданого образу. Наступний учень, відштовхуючись від попередньо заданого елемента, продовжує малюнок, намагаючись використати зображення попередника для реалізації власного задуму.

«Пейзаж далекої планети». Учитель пропонує учням здійснити уявну подорож на космічному кораблі і намалювати, що можна було б спостерігати з ілюмінатора, знаходячись у відкритому просторі.

«На що це схоже?». Учитель пропонує учням поспостерігати за певними об'єктами природи навколо них і сказати на що вони їм схожі. Наприклад, на що схожі хмари, зламана гілка, дерево, камінь і т. д.

«Відкрий красу». Учитель пропонує учням спостерігати, милуватися тим, як опадає листя, як заходить сонце, танцює метелик, виблискує світлячок, зачаровує кольорами райдуга; прислухатися до шелесту листя, до дзюрчання струмочка, співу пташок, хору коників-стрибунців тощо.

«Осінні листочки». Учитель дає дітям завдання намалювати декілька різних геометричних фігур олівцем. Наступне завдання – кожна геометричну фігуру перетворити на схожий за формою листочок та розфарбувати його (наприклад,

трикутник – береза, коло – липа).

«Фантастична тварина». Учитель пропонує учням намалювати фантастичну тварину, назвати її, розказати про її особливості.

«Фантастична рослина». Так само, як і в попередньому завданні, вчитель пропонує учням придумати фантастичну рослину, дати їй назву, розповісти про неї.

«Якби тварини вмiли говорити». Учитель розповідає учням, що тварини живуть майже в усіх куточках Землі, а тому бачать та чують те, що нам, людям, ніколи не побачити і не почути. Він пропонує учням уявити, про що тварини розповіли б нам про своє життя, якби могли говорити людською мовою. Аналогічну до цієї можна виконати вправу «Якби рослини вмiли говорити».

«Що було б, якби..?». Учитель пропонує учням відповісти на питання: «Що було б, якби..?» (наприклад: «тварини почали розмовляти», «рослини почали розмовляти», «з'явилася п'ята пора року» і т. д.). Такі питання стимулюють дітей до фантазування, висловлення оригінальних ідей.

«Музей природи». Під час прогулянки до лісу кожний збирає до свого кошика чи пакета все, що зустріне особливе, надзвичайне – за формою, структурою, забарвленням. Наприклад, кольорові камінці, шматочки кори, фрагменти коріння, сухі квіти, плоди тощо. Матеріали використовуються під час роботи в класі. Знайдене можна доповнювати, домальовувати, дофарбовувати, доліплювати для створення повного образу. Фантазія дітей підказує найфантастичніші варіанти: шматок коріння казковий змії, фрагмент кори – гірський пейзаж і т. ін.

«Аромати природи». Під час прогулянки вчитель пропонує дітям заплющити очі та відчутти, чим пахне, наприклад, сонце або зірки, ліс чи річка, вітер чи дощ. Відчутти момент, вдихнути все що навколо і порадіти тому, що ми можемо так відчувати.

«Подорож у майбутнє». Учня необхідно намалювати, якими вони себе уявляють у майбутньому, наприклад через 10 років.

«Репортаж з майбутнього». Учитель пропонує учням спробувати уявити і розповісти, якими вони бачать себе в майбутньому: як будуть виглядати, де будуть жити, працювати, як будуть почувати себе і т. д. Можна запропонувати придумати й розказати оповідання «Один день з майбутнього».

«Подорож у підводне царство». Перед виконанням завдання учитель може прочитати учням уривки з казки Г. Андерсена «Русалонька», де змальований опис підводного царства. Учня пропонується здійснити уявну подорож у підводний світ і зобразити, що там можна було б побачити.

«Політ на іншу планету». Учня пропонується здійснити уявну подорож на космічному кораблі на іншу планету і зобразити, що можна було спостерігати з ілюмінатора у відкритому космосі під час польоту.

«Цікаві пейзажі». Учитель пропонує учням намалювати малюнки на запропоновані теми: «Зимовий ранок у місті», «Осінній ліс», «Весняна повінь», «Літній дощ» і т. д.

Ігри-вправи на розвиток прийомів фантазування

Аглютинація.

«Неіснуюча тварина». Учням пропонуються різні елементи зображень тварин, з яких потрібно вигадати і намалювати неіснуючу тварину, назвати її, розказати про її особливості.

«Натюрморт». Учням потрібно намалювати натюрморт на запропоновану тему. Зазвичай художники малюють натюрморт з натури, але в даному випадку учням необхідно створити в уяві власний натюрморт, а потім зобразити його на папері. Можливі теми для натюрморту: «Метелик на квіточці», «Апельсини на тарілці» і т. д.

«Подорож у майбутнє». Учням необхідно намалювати, якими вони себе уявляють у майбутньому, наприклад через 10 років.

«Подорож у підводне царство». Перед виконанням завдання учитель може прочитати учням уривки з казки Г. Андерсена «Русалонька», де змальований опис підводного царства. Учням пропонується здійснити уявну подорож у підводний світ і зобразити, що там можна було б побачити.

«Політ на іншу планету». Учням пропонується здійснити уявну подорож на космічному кораблі на іншу планету і зобразити, що можна було б спостерігати з ілюмінатора у відкритому космосі під час польоту.

Акцентування.

«Чарівники». Учитель роздає учням аркуші паперу, на кожному з яких намальовані два однакові чарівники, і пропонує домалювати їх таким чином, щоб один із них перетворився на доброго чарівника, а другий – на злого. Для дівчаток можна замінити зображення чарівників на чарівниць.

«Карикатури». Учитель пропонує учням намалювати карикатуру на будь-якого казкового персонажа, або на людей, які оточують їх (наприклад, на занадто балакучих, на тих, що пхають свій ніс, куди не треба і т.д.).

«Цікаві пейзажі». Учитель пропонує учням намалювати малюнки на запропоновані теми: «Нічне місто», «Осінній ліс» і т. д.

«Дружні шаржі». Учитель пропонує учням намалювати дружні шаржі на будь-якого казкового персонажа, або на людей, які оточують їх.

Гіперболізація «Карлики й велетні». Учням потрібно намалювати портрет карлика або велетня (на вибір дітей) так, щоб було зрозуміло, що це дійсно дуже маленька або величезна людина.

Схематизація.

«На що це схоже?» Учитель роздає учням аркуші зі схематичними зображеннями. Учням необхідно написати на що схоже кожне зображення.

«Іграшкові подарунки». Учитель показує учням картки зі схематичним зображенням іграшок. Учням необхідно відгадати, яка ж іграшка прихована у тому чи іншому зображенні. Можна також запропонувати учням самостійно зробити на аркушах схематичні зображення іграшок. Тоді кожна дитина представляє своє зображення, а інші намагаються відгадати, яка іграшка в ньому прихована.

«Чарівні окуляри». Учитель розповідає учням про «чарівні окуляри», які можуть бути будь-якої форми. «Чарівність» окулярів полягає у тому, що варто їх лише одягнути, як усе навколо набуває їхньої форми. Так, одягнувши окуляри квадратної форми, буде здаватися, що все навколо складається з квадратних елементів. Учитель пропонує учням зразки «чарівних окулярів», які вони обирають за власним бажанням. І дає їм завдання зобразити, що вони побачать, одягнувши «чарівні окуляри», коли вийдуть на прогулянку до лісу, зоопарку і т. д.

Типізація.

«У світі професій». Учитель пропонує учням намалювати професійні образи, наприклад, лікаря, вчителя, будівельника і т. д., а потім розказати про свої малюнки, зокрема про те, які ознаки вони виділили в представників цих професій. Так, розглядаючи й обговорюючи малюнки, можна виявити типові ознаки, характерні для людей тієї чи іншої професії.

«Вирази обличчя». Учитель показує плакат, на якому схематично зображені обличчя, кожне з яких виражає певну емоцію, і пропонує учням, уважно розглянувши їх, назвати, які емоції виражає кожне з них, а також сказати, які вирази обличчя найбільш типові для людей веселих, сумних, сердитих і т. д.